

נא לא להוציא מביהכ"נ עד יום ב'
ואם בדעת הגבאים לגונוזו במוצ"ש,
ניתן לקחת במוצ"ש.

דבררי הריהם

דרשות ומאמרים
מלאים וגדושים בדבקות ואהבת ה'
מלווים בסיפורים מלהיבי הנפש
על סדר

האזינו

✦ עקבתא דמשיחא ✦

נכתב בעזרת החונן לאדם דעת
על ידי
יוסף חיים ב"ר דניאל זצ"ל אליהו

להצלחת התורם בעילום שם
שיזכה לעלות בתורה ויראת שמים
פרנסה טובה ושובע שמחות
ושיתמלאו כל משאלות לבו לטובה
ולברכה אמן

כל הזכויות שמורות

למחבר

לפרטים

054-8428679

לקבלת החוברת ניתן לשלוח
בקשה לכתובת המייל:

D0548428679@gmail.com

וכן ניתן להוריד דרך אתר דרשו
תחת השם "גליון דברי חיים"

האזינו

עקבתא דמשיחא

כִּי יִדִין יי' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד וְאָפֶס עֲצוֹר וְעֻזֹב:
וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוֹר חֲסִיוֹ בּוֹ: אֲשֶׁר חֶלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכְלוּ יִשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכָם יִקְוֹמוּ
וְיַעֲזֹרְכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי
אֲמִית וְאַחֵיהָ מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאִין מִיָּדִי מִצִּיל: (דברים לב לו-לט)

נבואות לעקבתא דמשיחא

כתב הרמב"ן (פרק לב פסוק מ) והנה השירה הזאת, אשר היא בנו
לעד, אמת ונאמן, תגיד בביאור כל המוצאות אותנו.

הזכירה תחילה החסד שעשה עמנו הקדוש ברוך הוא, מאז שלקחנו
לחלקו, והזכירה הטובות שעשה לנו במדבר, ואשר הנחילנו ארצות
הגוים הגדולים והעצומים, ורוב הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו
בה, וכי מרוב כל טובה מרדו בה' לעבוד ע"ז. והזכירה הכעס אשר
היה מלפניו עליהם, עד ששלח בהם בארצם דבר ורעב וחיה רעה
וחרב, ואחרי כן פזר אותם בכל רוח ופאה. וידוע כי כל זה נתקיים
ויהי כן:

ואמרה השירה, כי בסוף, ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם. והטעם?
כי הם עשו כל הרעות עמנו, לשנאתו של הקדוש ברוך הוא, כי לא

ישנאו את ישראל בעבור שעשו עבודה זרה כהם, רק בעבור שלא יעשו כמעשיהם, ויעבדו את הקדוש ברוך הוא וישמרו את מצותיו, ולא יתחתנו בהם ולא יאכלו מזבחיהם, ויבוזו עבודה זרה שלהם, ויבערו אותה ממקומותיהם, וכענין שאמר (תהלים מד כג) "כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם" אם כן לשנאתו של הקדוש ברוך הוא, יעשו בנו כל הרעות האלה, והם צריו ומשנאיו, ועליו להנקם מהם:

וכאן מתייחס הרמב"ן לגאולה האחרונה, תקופת עקבתא דמשיחא.

וז"ל: וזה דבר ברור, כי על הגאולה העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הרנינו גוים עמו, רק לעגו עליהם (נחמיה ג לד) "מָה הִיְהוּדִים הָאֵמְלָלִים עֲשִׂים", והיו גדוליהם עבדים בהיכל מלך בבל, וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נקם לצריו, ולא כפר אדמתו עמו:

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם, ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו.

אם כן, השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של מינין.

וכך הזכירו בספרי (האזינו מג), גדולה שירה זו, שיש בה עכשיו, ויש בה לשעבר, ויש בה לעתיד לבוא, ויש בה בעולם הזה, ויש בה לעולם הבא. ולזה רמז הכתוב שאמר (פסוק מד) "וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם" הזכיר "כל" להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם היא קטנה בדבור, כי ביאר להם עניניה הרבים: עכ"ל.

בגמ' ראש השנה (לא.) מבואר ששירת האזינו יש בה ששה חלקים, וסימניך הזי"ו ל"ך, כשקוראים בתורה מחלקים את העליות של שירת האזינו, לפי הסימן הזה הזי"ו ל"ך.

ומפרש רש"י: הראשון (פסוק א) "הָאָזִינוּ הַשְּׁמַיִם" – השני (פסוק ז) "זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם" – השלישי (פסוק יג) "יִרְכְּבֵהוּ עַל בְּמֹתַי אֲרָץ" – הרביעי (פסוק יט) "וַיֵּרָא יי' וַיִּנָּאֵץ" – החמישי (פסוק כז) "לוֹלֵי כַעֲס אוֹיֵב אָגוּר" – הששי (פסוק לו) "כִּי יִדִין יי' עַמּוֹ".

בספר מעשי ה' (פרק מ מרבי אליעזר ב"ר אליהו אשכנזי הרופא) כותב: כבר ידעת שרצו רבותינו זכרונם לברכה, שתתחלק שירה זו לששה חלקים. וסימנם הזי"ו ל"ך.

ויתכן לנתינת טעם לחלוקתם זאת, שמשה ע"ה ראה מה שעבר על האומה הישראלית, ומה שעתיד לעבור עליהם, ורצה להזכירם מה שעבר, ולהודיעם העתיד, וראה שחמשה זמנים מתחלפים הם.

זמן ראשון, מה שעבר עליהם טרם בואם לארץ ישראל. זמן שני, אחרי בואם. זמן שלישי, גלות ראשונה, שבעים שנה לבבל. זמן רביעי, גלות שניה בימינו אנו. זמן חמישי, לימות המשיח.

חילק אותה משה, (את השירה) שהחלק הראשון היינו "האזינו" היה הקדמה, כאשר יתבאר אחר כך.

על הזמן הראשון, הזכירם ואמר "זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם", והזכירם שמדור הפלגה לקח הקב"ה לחלקו אומה זאת, ואמר על דור הפלגה "בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם", שנחלקו לעשרים (נראה שצ"ל שבעים, שנחלקו לשבעים לשון, וכל שר בשמים בחר לו אומה אחת, זולתי שם, אשר יצא ממנו אברהם) וכו' ועל זה אמר כי חלק ה' עמו.

ואחר כך אמר מה שהיה בעת אומרו השירה שהיו במדבר, "וַיִּמְצָאֵהוּ בְּאֲרָץ מִדְבָּר" וכל הטובות שגמלם וזה זמן אחד.

ועל הזמן השני שהוא ארץ ישראל בטובתם אמר, "יִרְכְּבֵהוּ עַל בְּמֹתַי אֲרָץ".

על הזמן השלישי שהוא גלות ראשון, אמר: "וַיֵּרָא יי' וַיִּנָּאֵץ". וזמן ד' על הגלות החיל הזה, אמר, "לוֹלֵי כַעֲס אוֹיֵב אָגוּר".

על זמן ה' לימות המשיח, אמר: "כִּי יִדִין יי' עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם". עכ"ל.

(רבי אליעזר אשכנזי הרופא, חי לפני כחמש מאות שנה, הוא נולד בשנת ה' אלפים רע"ג, בערך, היה בדורו של הבית יוסף ואף התכתב איתו, (לא ברור היכן הוא נולד בארצות אשכנז או באיטליה) בבחרותו למד בישיבתו של רבו במובהק רבי יוסף טיטצאק, בעיר שאלוניקי.

בשנת רצ"ט נתמנה לרב ודיין במצרים, והיה במשרה זו עשרים ושתים שנה עד שנת שכ"א, שאז כפי המסופר הוצרך לברוח משם בגלל עלילה שהעלילו עליו, וכך היה המעשה. רבי אליעזר היה עשיר גדול, והיה אהוב על הפחה 'מושל מצרים' והיה עוזר לו בהלואות כשהיה נצרך, והמושל היה נותן לרבי אליעזר משכון על הלואה, כל מיני יקרים, והכל היה בסתר.

והיה דרכו שביליל הסדר, היה מעטר את שולחנו בכלים יקרים, ופעם אחת נכנס אחד משרי המלך אל ביתו בליל הסדר, וראה על השולחן את הכלים שניתנו לו למשכון, הלך אותו שר ופרסם את זה, שהיהודי רבי אליעזר משתמש בכליו של המושל.

הלך המושל בעצמו בליל ב של החג, לראות האם נכונה השמועה, וכשראה שאמת הדבר, חרה אפו מאוד, וכבר למחרת עזב רבי אליעזר את העיר.

רבי חזקיה פייבל פלויט, תלמיד מובהק לבעל החתם סופר, כותב בספרו לקוטי חבר בן חיים כרך ה לקוטי פרשת כי תבא, כי שמע מהחתם סופר, שסיפר כי רבי אליעזר אשכנזי היה מהשרים הראשונים למלך מצרים, והמלך נתן לו טבעת יקרה כדי להראות לו אהבתו, ויהי היום יום הולדת למלך, הלך רבי אליעזר להביא למלך ברכתו, ובדרכו על גשר אחד פגשו אחד השרים, ובקשו שיראהו את הטבעת שנתן לו המלך, והבליעל הזה שלח ידו ורצה להשליכה אל נהר הנילוס, ועד שלא נפלה תפסה הגאון במעופה באויר.

בבואו אל המלך נתכבד בכבוד גדול יותר משאר השרים, אולם בחזורו לביתו לא מצא מנוח, בהרגישו כי קיימת חתרת נגדו, ולקח אבנים טובות ומרגליות, וישב על ספינה קטנה וברח אל הים, וכפי שחשד הגאון כן היה, כי בלילה ההיא על פי מלשינות השרים, שלח המלך לתפשו ולתתו בבית הסוהר, והספינה בה נסע רבינו נטרפה בלב ים, ובנס גדול נאחו בקרש אחד ושט בה עד חוף קנטסטינופול, והגיע לשם ערום ובחוסר כל, ופשפש במעשיו ותלה כל זאת בביטול תורה.

על כן חיפש דירה קטנה, ולחם לחץ כדי לעסוק בתורה, ואלמנה אחת היתה דואגת לו לאוכל כל יום. והנה יום אחד נתנה לפניו את צלחת האוכל, ושממית (לטהא) אחת ירדה לתוך הקערה, ושמה הרב כל כך, ואמר כי ה' ירחמהו בקרוב (על דרך מאשפות ירים אביון, שאם הוא הגיע לכזה מצב ירוד, מכאן הדרך היא רק לעלות) וכדבריו כן היה, כי באותו יום הכריזו מבית המלך כי מת רעהו של המלך עמו היה משחק כל יום במשחק שחמט, ומבקשים בקי אחר בחכמה זו, והרב הציע את עצמו.

וכראות המלך רוב חכמתו במשחק זה, הלבישו בגדי שרד והיה משחק עמו כמה שעות בכל יום, אולם הרב היה נזהר להשלים שעות אלו בלילה בעסק התורה, ומחמת מניעת השינה אירע לו פעם אחת שנרדם באמצע המשחק מול פני המלך, והמלך לא קצף עליו, אלא אף לקח כר ממיטתו ונתנו תחת ראש הרב.

וכשהקיץ וראה זאת, הבין כי הוא במעלה גדולה לפני המלך, ופחד מכך, כי ידע שכל גדולה מסכנת, כי לפני שבר גאון, על כן עזב את העיר.

מחמת שרדפו אותו, נדד בכל מיני מדינות בעולם הוא היה בוויניציה, ובקרימונה שם ישב על כסאו של ר' יוסף אוטולינגי עד שנת של"ח שם נסתבך במחלוקת עם רבי שמואל יהודה קצנלנבוגן וחבריו ואח"כ בא לפולניה ונתיישב בפוזנא כמה שנים והיה שם רב אב"ד, וגם שם לא הונח לו, לאחר עזיבתו את פוזנא נתמנה שם המהר"ל מפראג, ומשם עזב רבי אליעזר ובה לקראקא.

כשהדפיסו את ספרו מעשי ה' כמאה שנה לאחר פטירתו, כתב הפני יהושע הסכמה על ספרו, וז"ל: אם אמרתי לספר בשבח המגיע לכתבים את מעשי ה' מהדורת פיורדא תקי"ד, וזה לשונו יקר תפארת המחבר ספר מעשי ה' הלא הוא הגאון המפורסם בדורו, מוריני הרב אליעזר אשכנזי זצ"ל שהרביץ תורה בישראל בהיותו אב"ד בק"ק קראקא, ומשל כת הקודמים היה, הלא תקצר היריעה מהכיל, ונהירנא כד הוינא טליא, ושמע איון שמעתי מאשר אבותינו ספרו לנו, שהיו מפליגים תמיד בשבח מעלותיו ומדותיו של הגאון הנ"ל, עד שכמעט היה יחיד בדורו, שכל גאוני חכמי דורו, היו מריצים אגרותיהם, בשו"ת אליו. נפטר בקראקא ביום שישי כ"ב כסליו ה'שמו"ו בגיל 73 ת.נ.צ.ב.ה.).

וכך מבואר בגמרא (סנהדרין צז.). שפסוקים הללו מדברים על עקבתא דמשיחא.

תנו רבנן, "כִּי יִדִין יי' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאָפֶס עֲצוֹר וְעֹזוֹב" – אין בן דוד בא עד שירבו המסורות.

מבאר רש"י: "כי ידין ה' עמו" להביא להם את הגאולה, "כי יראה כי אזלת יד", כשיראה שתחזק ידם של המוסרים, ויצליחו במלשינותם.

דבר אחר: אין בן דוד בא – עד שיתמעטו התלמידים שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב, וזהו "אזלת יד".

דבר אחר: עד שתכלה פרוטה מן הכיס. והיינו "אזלת יד", שיהיו בידים ריקניות.

דבר אחר: עד שיתייאשו ישראל מן הגאולה. שנאמר "ואפס עצור ועזוב", כביכול אין סומך ועוזר לישראל. שיהיו ישראל שפלים מאוד, ויתייאשו מן הגאולה. וכו'.

המהרש"א (חידושי אגדות) כתב לפרש בשני אופנים: א' שכל אותם הצרות שיהיו, זה יגרום להם לחזור בתשובה, וזה לפי מי שסובר שאין ישראל נגאלים אלא בתשובה, ומתוך אותם צרות ושעות דחוקות, יחזרו בתשובה שלמה, ויש לפרש באופן ב' שגם למי שסובר שבלא תשובה גם נגאלים, היינו מתוך שיהיו שפלים מאד וכו' והוא ענין שנתייאשו מן הגאולה, שיהיו כ"כ בשפלות עד שנתייאשו לומר שאין שום אפשרות שיגאלו שוב.

וטעם הדבר ביאר המהר"ל (חידושי אגדות ח"ג עמ קמז) כי מלכות משיח, היא מלכות חדשה, וכדי שתקום מלכות חדשה, צריך קודם שתבטל כל השררה של ישראל, שלא יהיה להם שום שררה בעולם

ואז תתחדש הממשלה לישראל מחדש, ואין החומר מקבל צורה אחרת עד שיפשוט צורה הראשונה, וכמו שלא תצמח חיטה חדשה עד שהגרעין שנזרע נרקב באדמה לגמרי, כך לא תגיע הגאולה, עד שכל המלכות והממשלה שהיו לישראל בעולם תתבטל לגמרי.

ומבאר המהר"ל (נצח ישראל פרק לה) מה שאמרו בגמרא (סנהדרין שם) "כי אזלת יד, שאין בן דוד בא וכו' עד שירבו המסורות. עד שיתמעטו התלמידים, עד שתכלה פרוטה מן הכיס. עד שיתייאשו ישראל מן הגאולה.

אומר המהר"ל אלו הארבעה דברים, בודאי כולם הם אזלת יד.

שירבו המוסרים והמלשינים זה אזלת יד, כי כאשר אדם נמסר ביד האחר אשר לא יוכל קום, בשביל זה מטה ידו וכחו, אשר נמסר ביד אחר. כי במצב שאדם נמסר ביד אחרים, הוא חסר כח וזה כי אזלת יד.

וכן עד שיתמעטו התלמידים, וזה מטת יד (אזלת יד) מצד היסוד של העולם, כי התלמידים הם יסוד ישראל שעליהם קיים ישראל בשביל תורה. כי על לימוד תורתם קיים העולם.

וכן עד שתכלה הפרוטה מן הכיס, כלומר שהדבר המקיים את האדם הוא הפרנסה, והממון קיום של אדם, כדכתיב "וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם" (דברים יא ו) וזה הממון, ולפיכך אמר עד שתכלה פרוטה מן הכיס.

ויהיה להם עוד מטת יד (אזלת יד) מצד עצמם, וזה שאמר עד שנתיאשו מן הגאולה.

וכאשר תבין תדע, שאין עוד דבר יותר מן אלו ארבעה דברים הללו, למה זה דומה? לאילן אחד שנטוע באדמה, וכדי לעקור אותו יש ארבעה אופנים.

א' על ידי רוח סערה, שבאה עליו, עוקרת אותו.

ב' אם אין שרשיו מרובים, הוא נעקר מעצמו, כי אין לו יסוד וקיום.

ג' אם הוא נטוע בארץ מלחה, שאין לעץ כח יניקה מן הארץ, גם הוא נפסד ולבסוף הוא נעקר.

ד' וכן אם יזקין האילן, עד שאין לו כח מצד עצמו, הרי נחשב נאבד ואלו הארבעה דברים מפסידים האילן.

וכנגד ארבעה דברים הללו שעוקרים את האילן, אמר כנגדם ארבעה דברים שיהיו בביאת המשיח, שיגרמו אזלת יד לעם ישראל.

כנגד הרוח סערה שעוקרת את האילן ומפילה אותו בחוזקה, אמר שתהיה אזלת יד מחמת המוסרין (מלשינים) שהם באים על האדם ברוח חזקה.

וכנגד זה שאין לעץ ליחות ויניקה מן הארץ, על זה אמר, עד שתכלה פרוטה מן הכיס.

וכנגד אותו שאין לו שרשים מרובים, אמר שיתמעטו תלמידי החכמים, שהם לעולם, כמו יסוד ושרשים.

וכנגד האילן הזקן אמר, שיתיאשו בגלות מן הגאולה.

סוף סוף אלו ארבעה דברים הם מטת יד (אזלת יד), וכבר מבואר שצריך קודם שתחול הויה האחרת, היינו הגאולה החדשה, ביאת מלך המשיח, מוכרח שיהיה הפסד הויה ראשונה בכל.

ולפיכך כאשר יש מטת יד (אזלת יד) באלו הד' דברים, הוא הפסד הויה הראשונה לגמרי, ואז ראוי שיבא הגואל.

ולכן כאשר מתקיימים ארבעת הדברים הללו, יש הפסד מוחלט של ההויה הישנה, ואז ראוי שיבוא הגואל.

לקראת הויה חדשה, ההויה הישנה תסולק לחלוטין, שינוי במקצת הוא קלוקל המציאות, ואילו שינוי מוחלט הוא הכנה לקראת הבנין החדש, על כן חורבן ההויה הישנה יהיה מוחלט, ויכלול את הכל, גם את הדברים הגשמיים, וגם את הרוחניים, תלמידי חכמים יתמעטו, ופורענות תבוא לעולם, סדר העולם לא יתקיים, והיאוש יהיה נחלת הכל.

וכך כותב האברבנאל (מעניני הישועה מעין י"ב שער ב' תמר ו') המטרה היא, להגיעם לתכלית השפלות, ולהעתיקם מקצה הרע לקצה הגדולה והעלוי, וכבר בא בחכמה הטבעית, שהטבע לא תפעול ההויה, עד שיפסד הנושא בצורתו, כמו שגרעין החטה לא תצמח כי אם אחרי התעפש הגרעין והפסדו, וכן הביצה לא תוליד האפרוח בעל חי עד שתפסד ותסריח מרוב עפושה, וכו'.

וכ"כ האברבנאל בספרו ישועות משיחו (חלק ב העיון הראשון פרק ה') וז"ל: חז"ל קיימו וקבלו, שקרוב לזמן התשועה ירבו הצרות העצומות על ישראל, כדי שיעתק עניינם מקצה הרוע וההפסד והכליון הגמור, אל הגדולה וההצלחה המופלגת, כי יהיה ענין הגאולה כהויה הטבעית, שלא תהיה, אם לא בהפכים, ולא תחול הצורה כי אם בהפסד הנושא בצורה שהיה לו, כי היה ההעדר בהכרח צרות עצומות.

וכן היה בגלות מצרים, פ"ו שנה מלידת מרים עד הגאולה, נתחדשו צרות העיני והלחץ בעבודה קשה, ובהשלכת בנים ליאור, וכמו שביארתי שם ביאור שלם, וכן תהיה גאולתינו נעתקת מקצה הצרות והרעות, אל קצה המעלות.

והנה חז"ל שיערו בנבואות העתידות, מיני הטובות וההצלחות שיעדו הנביאים לימות המשיח, שהפכיהם יקדמו לזמן הגאולה בהכרח.

כי אם היה שבזמן הגאולה תמלא הארץ דעה את ה', וכולם ידעו אותו למקטנם ועד גדולם, הנה באחרית הגלות יהיה הדבר בהפך, ולכן אמר ר' יוחנן בפ' חלק (צו.) "דור שבן דוד בא, תלמידי חכמים מתמעטין", וכן אמרו שם (ע"ב) "דור שבן דוד בא בו, תורה משתכחת מישראל", ור' יהודה אמר "שחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, לפני הדור כפני הכלב, והאמת נעדרת שנאמר (ישעיה נט, טו) וְיָתֵּי הָאֱמֶת נִעְדְּרָת".

ואם היה שבימות המשיח ששון ושמחה ישיגו, כמ"ש "כי בְּשִׂמְחָה תֵצְאוּ" (ישעיהו נה, יב) "שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בַּיּוֹם" (שם סא, י) הנה קודם אליו באחרית הגלות, יהיה בהיפוך, שעניני כל ישראל כלות ביגון ואנחה וצרות רבות, וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה, שניה ממהרת לבוא.

ואם היה שבימות המשיח יהיה שובע גדול, כמ"ש "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא" (יחזקאל לו, ח) ואמר "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם יי' אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ וְאֶת הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת יִזְרְעֵאל" (הושע ב, כג-כד), הנה יקדים אליו בהכרח בשבוע שבן דוד בא בו, רעב גדול, ומתים בו אנשים וטף, ונשים, וחסידיים, ואנשי מעשה.

ואם היה שבימות המשיח תהיה ירושלים וכל סביבותיה תהלה בארץ, כמ"ש "וְעַד יָשִׁים אֶת יְרוּשָׁלַיִם תְּהִלָּה בְּאָרֶץ" (ישעיהו סב ז) הנה יקדים אליו בהכרח באחרית הגלות לדברי ר' יהודה שיהיה בית ועד לזנות, והגליל יאשם, והגבלן יחרב, ואנשי גליל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו.

ואם היה שבימות המשיח יהיה שלום בארץ, וכ"ש בין החכמים המרבים שלום בעולם, הנה בסוף הגלות יהיה בהיפך, כמו שאמרו בפי' בתרא דכתובות (קיב.) "אין בן דוד בא עד שיתרבה קטיגוריא בין התלמידים", אם מהם לעצמם, ואם אליהם מצד האויבים.

ואם היה שבימות המשיח אמר הנביא "וְאֶשְׁיֵבָה שְׁפִטֶיךָ כְּבָרְאשְׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבִתְחִלָּה" (ישעיה א, כו) הנה יקדים אליו בהכרח בסוף הגלות, העדר המשפט, כמו שאמר ר' שמלאי משם ראב"ש בפי' חלק (צח.) "אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים ושוטרים מישראל. וכו'.

ואם היה שבימות המשיח יבטל היצר הרע, ולב האבן מתוך בני ישראל, הנה יקדם אליו הפכו בהכרח, ולכן אמרו בפי' חלק (צז.) "ר' נהוראי אומר, דור שבן דוד בא בו העזות תרב, והיוקר יעוות", ואמרו עוד (שם) "ת"ר "כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד" (דברים לב, לו) עד שירבו המסורות".

ואם היה שבימות המשיח ירבה העושר באומה, כמ"ש "תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבְּרִזְלִי אָבִיא כֶּסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֻשֶׁת" (ישעיה ס, יז) הנה יקדם אליו העניות והדלות בהכרח, והוא אמרם (צז.) "עד שתכלה פרוטה מן הכיס. וכו'.

ואם היה שבימות המשיח יהפך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, כמ"ש "כִּי אֶזְאָהֶפֶךְ אֶל עַמִּים שְׁפָה בְרוּרָה לְקָרָא כְּלָם בְּשֵׁם יי' לְעַבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד:" (צפניה ג ט) יקדם אליו הפכו בהכרח, כמ"ש ר' נהוראי "שתהפך כל המלכות למינות ואין תוכחה", מסייע לזה שאמר ר' יצחק (שם) "אין בן דוד בא עד שתהפך כל המלכות למינות. וכו'.

ביטול כל העבודות זרות קודם הגאולה

אומר רבי אלחנן וסרמן הי"ד במאמרו עקבתא דמשיחא, בגמ' סנהדרין שם נתפרש שפסוקים אלו כוללים תיאור גם על המצב בגשמיות שיהיה באותו זמן, וכמו שפירש רש"י על התורה, "כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד", כשיראה כי יד האויב הולכת ומתחזקת עליהם מאוד, "וְאָפֶס עָצוּר וְעֻזָּב" שאין מי שיוכל להושיע אותם ולעצור באויבים, ואין להם שום חוזק עצמי, אז ואמר הקב"ה אליהם "אֵי אֶלְהִימוּ צוּר חֲסִיו בּוֹ" "יְקוּמוּ וַיַּעֲזֹרְכֶם יְהי עֲלֵיכֶם סִתְרָה" "רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֲמִית וְאֶחֱיָה מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאֵין מִיָּדִי מְצִיל"

דהיינו שהקב"ה אומר להם באותו זמן של אזלת יד ואפס עצור ועזוב היכן האלהים העבודה זרה והכח שבו חסיתם? יקומו ויעזרוכם יהי עליכם סתרה, למה הם לא עוזרים לכם, ואינם משמשים לכם למחסה ומסתור? כעת תראו כי אני אני הוא וגו'

וממשיך רבי אלחנן וסרמן ואומר: שבדברים קצרים אלו, ישנה תמונת מצב בולטת של עם ישראל בתקופת עקבתא דמשיחא, בגשמיות וברוחניות.

והנה בהשקפה ראשונה, צריך להבין מה שהקב"ה אמר להם לישראל בעקבתא דמשיחא "אֵי אֶלְהִימוּ צוּר חֲסִיו בּוֹ" "יְקוּמוּ וַיַּעֲזֹרְכֶם יְהי עֲלֵיכֶם סִתְרָה" היכן העבודה זרה שלכם שבטחתם בו? למה הם לא עוזרים לכם עכשיו בצרות שבאות בחבלי משיח?

ושואל רבי אלחנן יפלא, איזה עבודה זרה יש אצלנו?

אבל באמת הדבר פשוט שעבודה זרה איננו דווקא צלם של עץ ואבן, כי אם כל דבר שהאדם מדמה בליבו שיש בכוחו להיטיב ולהרע, היא עבודה זרה ממש, והבוטח על איזה כת, או שיטה, שהיא תעזרנו עושה את אותה כת לעבודה זרה.

וכן הבוטח על כוחו ועוצם ידו של מישהו, עושה אותו לע"ז, והפסוקים כאן מלמדים, שבתקופת עקבתא דמשיחא, ינסו את כל סוגי השיטות והעבודות זרות, וכשיראו שהאחד לא עוזר, יעברו לשני, ומשם לשלישי, וכך הלאה, עד אשר יתברר שכל העבודות זרות אין בכוחם להועיל כלום.

כותב רבי אלחנן: נעבור נא בסקירה על כל העבודות הזרות שעבדו להן במאה שנים האחרונות, השכלת ברלין, או יותר נכון הסכלת ברלין, ממנה קוו לישועה רבתי, מכיון שהתחילה רוח הליברליזם נושבת, מיד הזדרזו היהודים להתיצב בשורות הראשונות של מגיניה, לאחר שהליברליזם ירד מעל הפרק, פנו לדמוקרטיזם, לסוציאליזם, (חברתיות) לקומוניזם (שותפות, הרכוש משותף לכולם) וליתר המיזמים, שירדו על דורנו בשפע כה רב.

לפני עבודות זרות אלו הקריבו קרבנות של דמים, תרתי משמע, כולן הכזיבום, אף עבודה זרה אחת לא הגשימה את התקוות שתלו בה, ולא זו בלבד, אלא שכל האיזמים האלה, מתו מיתה חטופה, וחלפו לפתע פתאום.

איך לבאר תופעה זו? ביחזקאל (כ"ט) נאמר כי מצרים תענש, "יען היותם משענת קנה לבית ישראל:" כי שמו ישראל את מבטחם במצרים.

אם כן נשאלת השאלה, מה פשעם ומה חטאתם של המצריים? וכי בגלל שישראל בטחו בהם הם צריכים לענש?

מבאר רבי אלחנן הי"ד אלא ממשפטי התורה הוא, כי כל עבודה זרה אחת דינה להבטל, "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני יי:" (שמות

יב יב) ואלילים כליל יחלופון, ומכיון שקוו ישראל למצרים, הרי עשוה עבודה זרה.

וכך מאריך ר' אלחנן להראות, איך דבר זה מתקיים לעינינו, שכל התנועות שקמו במאה עשרים שנה האחרונות, מאז ראשית צמיחת ההשכלה, שהיו בטוחים בהם כי הם יביאו את הישועה, ואחד אחרי השני כולם נפלו, וכמו שיטות הדמוקרטיה סוציאליזם קומוניזם וכדו' והקב"ה מראה להם כי כל אלו העבודות זרות והדברים שבוטחים בהם אינם יכולים להושיע אותנו, ואין באפשרותנו לחסות בהם ולהשען עליהם, וכשנגיע למצב זה, שנרגיש שאין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים, אז נזכה לגאולה, ונראה "פִּי אָנִי אָנִי הוּא, וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי".

ומספר רבי אלחנן וסרמן זצ"ל בהיותי לפני זמן בגרמניה, התענינתי אצל היהודים המתגוררים שמה, האינם מתיירים מפני הנאצים שהתחילו להרים ראש?

והסבירו לי שאין סיבה לחששות, מפני שהנאצים הם מיעוט באוכלוסיית, לעומת 16 מליון סוציאליסטים המהוים את הרוב המכריע בגרמניה, ומה קרה בסוף?

בלילה אחד התהפכו כל ה-16 מליון לנאצים, וכל הכת הגדולה שהיתה משענת קנה לישראל, עברה ובטלה מן העולם בין לילה, לא נשאר זכר ממנה, כאילו לא היתה דבר, אשר לא יאומן כי יסופר, אילו לא ראינו זאת בעינינו.

וכך קרה גם עם שאר העבודות זרות שעברו מן העולם במיתה חטופה משונה, ומן השמים הראו לנו ממש, "אִי אֱלֹהֵימו צוּר חֲסִיו בּו" יְקוּמוּ וְיַעֲזְרְכֶם" שהמשענת עליה נשענו, נעלם ברגע.

ועלינו ללמוד מזה לעצמינו, "רְאוּ עֲתָה פִּי אָנִי אָנִי הוּא, וְאִין מִדִּי מִצִּיל:" ולא להשען על שום כח ומדינה, זולת ה' יתברך, ושמירת התורה.

ומסיים רבי אלחנן וסרמן זצ"ל כעת קם כת חדש של נציונליזם (לאומיות, הציונות) וכוחי ועוצם ידי, ובטחון במולדת, ובצבא, המתיימר להנחיל לעם ישראל גאולה גשמית ובעיקר רוחנית, מגמתו לקומם עם עברי מחדש, אשר ידע לנער מעליו את אבק הדורות הקודמים, ולהכריז "הס פי לא להזכיר בשם יי": (עמוס ו י)

תכנית פעולתו אף היא פשוטה מאד, להפקיע את רבון העולמים מבית ישראל, ומלבבות בני ישראל, ואם תשאלו מי יעמוד לנו בעת צרה? תבא התשובה אנו בעצמנו, "פְּחֵי וְעַצְם יָדֶי" (דברים ח' י"ז) מי זה אנו? אלה הם המנהיגים, הנוער הלאומי שלנו, הגבורים שחוללו מצב של מלחמה בין העם העברי ובין מלכות שמים.

ורבים בוטחים בה שהיא תושיע אותנו, וכל הבוטח בהם מתנהג בטיפשות, שלא למד לקח מכל שאר העבודות זרות שנעלמו, והמקרא צווח, "אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוֹר חָסְיוּ בוֹ" "כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא" והאלילים כליל יחלוף (קובץ מאמרים ואגרות ח"א קמ רפה רצד שכ"ב-שכ"ה)

(סיפר רבי יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל (נלב"ע בשיבה טובה ב' תשרי תשפ"א ת.נ.צ.ב.ה.) זכרונות מחייו של רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד. לאחר הסתלקותו של החפץ חיים, היה רבי אלחנן זצ"ל הי"ד נוסע לבית התלמוד בקלם, ושוהה שם בראש השנה וביום כיפור במחיצת רבי דניאל מובשוביץ הי"ד, מראשי התלמוד תורה דקלם (כך נקראת הישיבה בקלם) לקראת חג הסוכות, הגיע רבי אלחנן לקובנה כדי לאסוף כסף לישיבתו בברנוביץ, בהגיעו לקובנה היה מתאכסן רבי אלחנן אצל ידידו רבי גדליה דסלר מקלם, (ודודו של המשגיח הרב אליהו דסלר בעל המכתב מאליהו).

רבי אלחנן קבע את מקום תפילתו בבית המוסר בקובנה, מה שהשרה רוח של התעלות ואוירת רוממות של הימים הנוראים, רבי אלחנן היה מגיע לקובנה ברכבת, הוא נשא בידו שקית בד אדומה ששימשה קודם לכן ציפית של כר נוצות, בשקית זו הכניס את התפילין את הטלית ואת סידורו, כשירד מהרכבת שם את שקית הבד על גבו, וכך היה הולך ברגל לביתו של רבי גדליה דסלר, שזכה לארחו בעת שהותו בקובנה.

נשיאת השקית לא ביישה את כבוד תורתו, מפני שהכל ידעו, שכל פרוטה שמוציא הרב מחושבת היא, המעות שבידיו היו כספי צדקה שגייס למען הישיבה, לכן הסתפק בשקית אדומה דלת מראה ובלבד שלא להנות מכספי צדקה.

חנות הנעליים שלנו, הייתה קרובה לביתו של רבי גדליה דסלר, לכן היה נכנס רבי אלחנן לחנות של אבא, טרם פנה לבית מארחו, אבא קיבלו במאור פנים ובכבוד מלכים, ונתן לו תרומה ביד רחבה.

רבי אלחנן ניצל כל רגע כדי לאסוף כסף לישיבתו, הוא לא פנה לנוח מטרחת הדרך על אף שהטלטל זמן רב בדרכים.

ר' מוריס סובר ז"ל ידיד משפחתי שהתגורר באמריקה סיפר לי, כי באחת הפעמים שהגיע רבי אלחנן וסרמן לאמריקה כדי לאסוף כסף לשיבתו בברנוביץ. אמר רבי אלחנן, אם היה רק לחם לבני ישיבתי לא הייתי נוסע בשום אופן לאמריקה כדי לאסוף כספים, במשפט זה תיאר רבי אלחנן את העניות ואת הדוחק הנורא ששררו בישיבה, כששמע זאת רבי מוריס סובר, מייד קם ואמר, רבנו אני תורם את סכום הכסף לו זקוקה הישיבה על מנת לקנות לחם לכל השנה, המצב הגשמי בישיבה היה קשה מאד, בני התורה הסתפקו במועט, אך היה קושי להשיג אף לחם לשובע, על אף המצב הגשמי הירוד שהיה בישיבה, הדבר לא השפיע כלל על לימוד התורה שהיה בשיא המעלה.

ראיית זיו פניו של רבי אלחנן הייתה מחדירה יראת שמים, בכל עת היה דבוק כל כולו בבוראו ושקוע בעומק, מעולם לא עלתה בת צחוק על פניו, כי אימת הימים הנוראים עמדה מולו לא רק בזמן אלול, ביהדות ליטא בכלל ובקובנה בפרט, ראו בו תלמיד חכם, וממלא מקום רבו בעל החפץ חיים, מובן שיהודי קובנה תרמו ביד רחבה להחזקת הישיבה של רבי אלחנן.

אנו הילדים והנערים היינו מפסיקים את שיחתנו בשל יראת הכבוד שרחשנו לו, היינו אף מביטים בפניו ומתבוננים בתפילתו, ובכל הנהגותיו עד כמה שהבנתנו משגת, הוא היווה בעבורנו דמות ואף גדולי התורה בבית המוסר רעדו מגדלותו.

מקומו בבית המדרש היה במזרח ליד רבי גדליה דסלר, מקום מושבו בצד הכותל המזרחי, שם הייתה אחת מדלתות הכניסה, הוא היה נכנס משם, ומתיישב מייד במקומו במזרח, כדי לא להטריח את הציבור לקום לכבודו, מובן כי השתדלותו בעניין לא הועילה, כי בעת כניסתו למקום קמו כולם ביראת כבוד תורתו וצדקתו.

בשבת, מסר רבי אלחנן שיעור עמוק בגמרא במשך כשעתיים וחצי, בעת שמסר את שיעורו שרר במקום שקט מוחלט. תלמידי החכמים שנכחו בשיעור לא הביעו את דעתם באמצע דבריו של רבי אלחנן, עקב יראת הכבוד שרחשו לו.

לפני תפילת מנחה היה רבי אלחנן מוסר אף שיחה מוסרית, הוא עמד על יד הבימה וסביבו עמדו כולם והאזינו באימה וביראת כבוד, בעת שיחתו שררה דממה מוחלטת שהזכירה את הדממה ששוררת בעת מסירת השיחה ביום כיפור טרם תפילת נעילה, שכן דרשותיו של רבי אלחנן לא היו דרשות של מה בכך, מטרת דבריו הייתה להחדיר יראת שמים בלב הנוכחים.

מספר רבי יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל משפחתי גרה ברחוב לוקשה 13 בקובנה, בבנין זה גרה משפחת רבי גדליה דסלר, הבניין היה בבעלות בית התלמוד דקלם, ואת דמי השכירות היו מעבירים לת"ת דקלם, אבי יכל לקנות דירה, אבל העדיף להתגורר בבנין הזה בשכירות, כדי להטיב עם הת"ת דקלם. את הבנין תרם ר' שלום זיו ממקורביו של הסבא מקלם.

מידי שנה בהתקרב חג הסוכות, היינו בונים בחצר ביתנו סוכה גדולה, שדפנותיה היו עשויות מקרשים עבים. לרבי גדליה דסלר לא הייתה סוכה, משום שלא היה לו מי שיבנה אותה, בנו ר' שמחה זיסל מגדולי תלמידי החכמים משיבת טעלו, היה חולה ונסע לשוויץ כדי להתרפא כך סובבה ההשגחה שיינצל מהמלחמה, ויזכה לעלות לארץ, לכן היה הרב דסלר אוכל בסוכתנו, הוא היה מחכה שניסיים את סעודת התג, ולאחר מכן היה אוכל עם משפחתו בסוכתנו, מובן שכאשר היה רבי אלחנן וסרמן מתארח אצל הרב דסלר, היה אף הוא אוכל בסוכתנו, לכן השתדלנו לסיים את סעודת התג במהירות, כדי שהצדיקים יספיקו לקיים את מצות "לישב בסוכה" בפרט בלילה הראשון.

בכל שנה מספר ימים טרם חג הסוכות, היה אחי הבכור רבי יוסף מוציא את קרשי הסוכה המאוכסנים במרתף, ובונה את הסוכה בסיוע כל הילדים. אבא היה יוצא לשוק וקונה עגלה מלאה בסכך מהאיכרים.

הרב דסלר שגר בקומה השניה היה מביט מבעד לחלון, וכשראה שאנו מסיימים לחבר את דפנות הסוכה, ומתכווננים לשים את הסכך, היה מודיע זאת לרבי אלחנן וסרמן שהיה מגיע מייד, ומבקש מאחי הבכור רבי יוסף, שיתן לו הזכות לשים את הסכך על הסוכה.

מובן שהסכמנו בשמחה, היינו מתרגשים עד מאד מהזכות הגדולה שנפלה בחלקנו, כך זכינו לשבת בסוכה שרבי אלחנן השתתף בהקמתה, אנו הילדים סייענו לצדיק בהנחת הסכך, הבאנו סולם, שולחן עץ, וכיסא והחזקנו בהם, כדי שרבי אלחנן יוכל לשים את הסכך בקלות. רבי אלחנן עלה על הסולם או על השולחן, ואנו עמדנו בשורה, כשכל אחד מגיש בתורו ענף של סכך, אחי רבי יוסף שהיה נער כבן חמש עשרה, עמד בתוך הסוכה כשבידו מקל ארוך, אותו היה מרים כדי לסמן לרב היכן צריך להניח ענפים נוספים, לאחר שסיים אחי הגדול לסמן, ירד רבי אלחנן מהסולם, ונכנס לסוכה כדי לבדוק בעצמו שלא חסר סכך, שמחתנו היתה עצומה. במשך כל השנה חיכינו לרגע מיוחד זה, שבו נוכל לעזור לרבי אלחנן בהנחת הסכך.

בחודשים אלו ירדו בליטא גשמים עזים, לכן היינו מחכים בבית עד שיפסק הגשם, לאחר שנוכחנו לראות שהגשם פסק, המתנו כשעה, ואז ירדנו ובדקנו שאין כל טפטוף מהסכך, ואז ירדנו לסוכה לאכול.

כאשר הצלחנו סוף סוף לשבת בסוכה, הודרנו מאד וסיימנו במהירות את הסעודה, לאחר מכן היינו מודיעים למשפחת הרב דסלר שהסוכה התפנתה, או אז היו בני המשפחה יורדים במהירות עם האורח הצדיק רבי אלחנן וסרמן.

לעיתים כשהגשם פסק רק קרוב לחצות הלילה, היינו מזמינים את הגאונים לסוכתנו, ואוכלים עמם כדי שכולנו נספיק לקיים את המצוה, האורחים היו מכבדים את אבא שיקדש ראשון, משום שהוא בעל הבית, ואבא כמוכן היה מכבד אותם שיקדשו לפניו מפני כבוד תורתם, לא ניתן לתאר את האושר הגדול שלנו על הזכות הגדולה שנפלה בחלקנו, לאכול בליל חג הסוכות במחיצתו של רבי אלחנן וסרמן.

אמנם רבי אלחנן התארח בסוכתנו, אך הוא אכל רק מהאוכל שהוכן על ידי משפחת רבי גדליה דסלר.

פעם אחת כשהגיע ר' אלחנן אחרי יום כיפור לקובנה, ושהה בבית רבי גדליה דסלר, לקחה אותנו אמא, את ארבעת ילדיה אל רבי אלחנן כדי שיברך אותנו, בידיה אחזה מגש עמוס פירות יפים והביאה לו.

משנכנסה לחדר ושטחה את בקשתה, ברח רבי אלחנן מן החדר, כשהוא מפטיר ואומר איני רבי שמחלק ברכות, והוסיף ואמר גם רבי החפץ חיים נמנע מלברך, אמא ע"ה כמעט התעלפה מרוב צער בחושבה שבניה אינם ראויים לקבל ברכה.

רבי גדליה דסלר שנכח במעשה הבחין בצערה של אמא, ויצא ואמר לרבי אלחנן כבודו מצער בת ישראל, היא חושבת שכבוד מעלתו רואה ברוח קדשו שהברכה אינה יכולה לחול על בניה חס ושלום, כיון שאינם ראויים לברכה.

לשמע הדברים נכנס רבי אלחנן לחדר ואמר לאמא, מה את חושבת בת ישראל כשרה, שאם אני אשים את שתי ידיי על ילדיך הם יגדלו להיות תלמידי חכמים ויראי שמיים? לא כן... צריכים למסור את הנפש למען חינוך הילדים, יש להדריך אותם למסירות נפש בקיום המצוות, לשלוח אותם לישיבות, לקחת תלמידי חכמים מצוינים שילמדו איתם, לשלם להם כסף רב ולעמוד איתם בקשר כל הזמן, ורק אז תוכל הברכה לחול.

אחר כך בירך את כולנו, וזכינו אנו להינצל מן התופת לעבור את הגיטאות והמחנות ולהישאר בחיים, כל העת קיננה בנו ברכתו של צדיק, והרגשנו כי היא זו אשר הגנה עלינו בתקופות זעם.

ממשיך לספר רבי יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל רבות נכתב על הריגתו של גדול הדור רבי אלחנן וסרמן הי"ד יש מספר פרטים שרציתי לעמוד על דיוקם, בתור אחד שנתר שריד ופליט מגטו קובנה והיה עד ראייה לראות כבלע את הקודש, כשנלקח להריגה, הדבר ידוע ומפורסם שרבי אלחנן וסרמן הי"ד היה בביתו של רבי אברהם גרודזינסקי זצ"ל הי"ד בסלבודקה, בטרם לקחו אותם הרשעים הארורים הפרטיזנים הליטאים להריגה.

הפרטיזנים הליטאים התחילו לחטוף אנשים מבתיהם כדי להובילם לפורט השביעי בקובנה, כל האזור היהודי בסלבודקה היה בסכנת מוות, מי שהצליח להתחבא במקומות מסתור במרתפים, בעליית גג או במחסנים ניצל לעת עתה, בדרך כלל רצו הרוצחים להרוג אנשים צעירים, כדי שבעתיד לא יהיה מי שילחם נגדם, אנשים זקנים הם מיעוט לקחת להריגה, אחר כן היה להם זמן כדי לרצוח את כולם, אבל אז נגזרה גזרה משמים, כגזרת עשרה הרוגי מלכות.

ידוע שרבי אברהם גרודזינסקי ביקש מרבי אלחנן שידרוש בענייני השעה ובענייני קידוש השם, רבי אלחנן התחיל לדרוש, ואז נכנסו הרוצחים הפרטיזנים הליטאים לתפוס את כולם, כשראו את רבי אלחנן וסרמן לקחו אותו, ואילו את רבי אברהם גרודזינסקי השאירו בינתיים ברחמי שמים, לרוצחים הליטאים היה תענוג עילאי לרצוח קדוש וצדיק כרבי אלחנן הי"ד.

באותו היום חטפו ואספו כשלוש מאות איש, רובם גדולי תורה וצדיקי עולם, איזור החטיפות היה סביב לישיבה, שם גרו רוב בני התורה, את כולם אספו והובילו על הגשר שהוביל מסלבודקה לקובנה דרך רחוב לוקשה להר הירוק לפורט השביעי, התאריך המדויק היה יום ראשון י"א תמוז תש"א שבועיים לאחר פרוץ המלחמה.

אחי רפאל ואני הלכנו ברחוב לוקשה ליד הבית שבו גרנו, כדי להביא אוכל למשפחה, כבר היינו סמוך לביתנו כשלתע ראינו מרחוק את הקדושים מסלבודקה עוברים את הגשר ואת הרחוב שליד הגשר ומובילים שמאלה לרחוב שלנו ע"י הרוצחים, הם הגיעו לרחוב לוקשה פינת רחוב מאפו, שם היה בנין גדול שנקרא בית העם, אשר שימש ליהודים כאולם להופעות שונות, נעצרת לראות את הקדושים אולי אוהה אחד מביניהם, מצידם ומאחוריהם הלכו עשרות פרטיזנים ליטאים מלאי סדיום וצמאי דם, כשהרובים והכידונים בידיהם מוכנים לירי בכל רגע, הם הובילו את הקדושים בשורות שלושה בכל שורה, ושמרו שאף אחד לא יוכל לברוח.

בשורה הראשונה באמצע הלך הקדוש רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד ואחריו שלוש מאות איש מסלבודקה, רובם תלמידי חכמים שאת חלקם זיהיתי אף מרחוק, המראה היה נורא ואיום, ידענו שזו דרכם האחרונה והם הולכים להיהרג על קידוש השם, הרחוב כולו התרוקן מיד, ממעט היהודים שהיו בו, משום שכולם פחדו שיתפסו גם אותם ויצרפום לשורות ההולכים להריגה.

רבי אלחנן הלך בראש מורכן, ופניו להטו, הוא היה שקוע במחשבה עמוקה כאילו הוא לא נמצא כעת בעולם הזה, אלא בדרכו לקבל פני שכינה, תמיד היה ידוע שעל פניו של רבי אלחנן לא נראתה בת צחוק, כל יום היה אצלו כמו יום כיפור, וגם כעת בהליכתו לעקידה, בעומדו בראש השורה היה דבוק בקונו ולרגע לא הפסיק מעומק מחשבתו ומהדביקות בבורא עולם לפני עלייתו על קידוש השם לגנוי מרומים.

הוא הלך כפוף כשעיניו הקדושות מביטות לארץ, אחריו הלכו כולם בשקט בלי להוציא הגה, בקבלם דין שמים באהבה, על אף אחד לא ראיתי פחד ורעדה, אלא רק רצינות כמו בתפילת נעילה ביום הכיפורים, אף אחד לא השמיע בכי או צעקה, כל אחד התייחד במחשבותיו.

ברגע הראשון תהיתי מי מוביל את מי, הפרטיזנים הרוצחים הליטאים את קדושי ישראל רבי אלחנן חבריו ותלמידיו, או להפך, רק הרובים והכידונים שבידי הרוצחים החזירו אותי למציאות ולראיית האמת המרה, איני יכול לתאר עוד את המראה הכואב הזה, אך ראינו בחוש את שריפת בית מקדשנו.

אני ואחי רפאל חזרנו מיד לביתנו, חששנו שעלולים לקחת גם אותנו, השומר מלינובסקי (זה היה הגוי שהיה שומר על הבניין היכן שגרו והיה מקבל על כך משכורת מהת"ת דקלם) סגר בעדנו את דלת הכניסה ושמר שאף אחד לא יכנס, נכנסנו וסיפרנו להורינו את שראינו, מיד נעמדנו כולנו ליד החלון שפנה לרחוב, מוסתר בוילון עבה, וראינו איך מובילים את הקדושים לעקידה, עמדנו ובכינו, הנה ספר תורה מהלך, נר החיים עתיד להכבות, ראינו בזה את חורבן עם ישראל, וטעם חיינו ניטל, גדול הדור שמגן עלינו הולך לעקידה ואין בידינו להצילו, אין מי שיעמוד לנו, היינו המומים שבורים ורצוצים, לקחו מאיתנו את נור עם ישראל, מי יגן עלינו על השרידים כשעמוד הדור צדיק יסוד עולם נלקח מאתנו...

מציין רבי יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל יש הכותבים שאת הקדוש רבי אלחנן וסרמן רצחו בפורט התשיעי, אך אין זה נכון, הדרך לפורט התשיעי הייתה דרך סלבודקה סמוך לגטו בהמשכו של רחוב לינקובה, ההר שבו היה הפורט התשיעי נקרא הר לינקובה, ואילו את רבי אלחנן והקדושים העבירו מסלבודקה לקובנה, דרך רחוב לוקשה להר הירוק, דרך זו הייתה הדרך לפורט השביעי שהיה המשך הרחוב של בית החיים של קובנה בהר הירוק, זו עדות שאני וכל משפחתי ראינו בעינינו.

רבים הכותבים על הרציחות של הקדושים בקובנה מזכירים את הפורט השביעי ואת הפורט התשיעי מה היו מקומות אלו? בזמן ששלט הצאר הרוסי בליטא, הוא בנה מבצרים סביב קובנה, כדי שתהיה לו שליטה על האזור כולו, בין המבצרים היו הפורט השביעי והפורט התשיעי, סביב המבצרים היו עמקים שנועדו להקשות על האויבים לכבוש את המקום, למעשה שימשו המבצרים בהמשך כבתי סוהר.

על הימצאו של רבי אלחנן בפורט השביעי, סיפרה לנו בת דודתי מרת רחל זוסמן הי"ד שנחטפה לפורט השביעי עם בעלה בתחילת ימי הגטו, היא תארה לנו את כל מה שעבר עליה, היא ספרה כי הליטאים הרוצחים בהנהגת אנשי ס"ט חטפו כשלושת אלפים נשים, והכניסו אותן לבנין של הפורט השביעי לבית הסוהר, כמו כן חטפו כעשרת אלפים גברים והחזיקו אותם בעמק שליד המבצר, ללא אוכל וללא שתייה.

על הגבעות סביב הפורט, שמרו הפרטיזנים הליטאים, מפעם לפעם היו יורים לתוך הקהל, ורוצחים את הקדושים בטענה שהם ניסו כביכול לברוח, כמו כן היו מוציאים קבוצות קבוצות של נשים ושל גברים, ורוצחים אותם תוך מספר ימים.

בעלה של בת דודתי היה מתקרב למבצר של בית הסוהר שבו שהתה אשתו, והיה מספר לה על מכרים שנחטפו, הם עדין לא האמינו שירצחו את כולם, והיו בטוחים שהם נמצאים רק במעצר.

באחד הימים סיפר לה בעלה, שהביאו את רבי אלחנן וסרמן עם קבוצה גדולה של תלמידי חכמים מסלבודקה, היה זה ביום ראשון, שבועיים לאחר פרוץ המלחמה, רבי אלחנן כל הזמן דרש בפני הקדושים על קדוש השם, וכולם עמדו סביבו, כשלא היה בו עוד כוח לעמוד, שכב על הארץ והמשיך לדרוש עד כלות כוחותיו כשכולם סביבו צמאים לדבר ה', הוא הזהיר את כולם שהם עומדים לעלות לקרבן עבור עם ישראל, ועליהם להיזהר לא לפגום במחשבת פגול שפוסלת את הקרבן, אלא לעלות לקרבן להשם במחשבה טהורה כדי לכפר על עם ישראל.

למחרת בשעות הצהררים של יום שני י"ב תמוז, התחיל הרצח האיום של עשרת אלפים הקדושים והטהורים, בזמן הירי, יצרו פתח צר בצד אחד, ואפשרו לנערים ולילדים לברוח, בתחילה רצחו את הגברים כדי שלא יהיה מי שיתקומם נגדם, ולאחר מכן יכלו בקלות לרצוח את הנשאים.

הרוצחים הליטאים הציבו על הגבעות מסביב מכונות יריה, וירו אלפי כדורים לתוך הקהל הקדוש, בכריחה הצליחו כמה עשרות יהודים לנוס על נפשם, והם אלו שסיפרו בדיוק את דבריו הקדושים של רבי אלחנן וסרמן הי"ד.

כן היה גם בעת שרצחו את תלמידי ישיבת קלם, אותם שהצליחו להימלט מן התופת, הפיצו את דבריו האחרונים של הצדיק רבי דניאל מובשוביץ מקלם הי"ד.

זו התשובה לרבים השואלים אם נרצחו כולם איך נודעו דבריו האחרונים של רבי אלחנן? התשובה לכך, ראשית, מכיון שבודדים אכן זכו ונצלו, נוסף על כך הרוצחים הרגו תחילה את הגברים, והנשים נשארו בחיים, הבעלים מסרו לנשים את דבריו הקדושים, כמו שמסר בן דודי לאשתו, והן ספרו זאת אחר כך, כן המשיכו לירות בקהל עד שעה מאוחרת בלילה, עד שהקול נדם, יום הזיכרון המדויק הוא יום שני י"ב תמוז תש"א שבועיים לאחר פרוץ המלחמה.

לאחר הרצח האיום, כיסו את המקום בסיד ובעפר, ולא המשיכו לרצוח עוד בפורט השביעי, אלא עברו לרצוח בפורט התשיעי שהיה מחוץ לישוב.

לפני כעשרים שנה (הדברים נכתבו בתשע"ג) הייתי שם בפורט השביעי, על קברו של רבי אלחנן ושאר קדושי עליון, זכיתי להתפלל שם, ראיתי שבמקום העמק נוצרה גבעה בגובה שני מטרים מהעצמות של הקדושים והטהורים שנשארו בשלמותן על פני הגבעה, הכל מכוסה ירוק מעשבים ומדשאים שנועדו להסואה. דממה מסביב, אי אפשר אפילו לדמיין שבתחתית הגבעה קבורים עשרת אלפים קדושים שנהרגו בכל מיתה משונה.

התיאור והמספרים מדויקים כפי שסיפרה בת דודתי מרת רחל זוסמן שבעלה היה בין הנהרגים הקדושים, הוא מסר לה מבעד לגדר על מספר היהודים הגברים שהיו שם, ועל מה שהתרחש עימם, את בת דודתי ואת כל הנשים שהיו בפורט השביעי העבירו ביום שני בבוקר יום הרצח לפורט התשיעי, והן לא ראו את הרציחות.

למחרת הרצח וההריגה הגדולה, התחיל לפעול ועד שהוקם לפי דרישת הגסטאפו, בינתיים שיחררו הגרמנים את כל אלפי הנשים מהפורט התשיעי, ובת דודתי חזרה לביתה לאביה ולאחיה, בתחילת תקופת הגטו, היינו יחד בגטו הקטן, ואז סיפרה לנו הכל, היא נהרגה כחודשיים אחרי כן עם כל משפחתה באקציה של הגטו הקטן, יהי זכרם ברוך הי"ד.

וכך כותב רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (מובא בספר מופת הדור שיחה טו) כשנעייין בפרשת יציאת מצרים, נמצא שדרושה הכנה מצד הנגאלים לקראת הגאולה, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק "מִשְׁכוּ וְקָחוּ לְכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח": (שמות יב כא) אמר משה לפני הקב"ה, "הֲנִי נֹזֵֹפֵחַ אֶת תּוֹעֵבֹת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֵנוּ?" (שמות ח כב) אמר לו הקב"ה חייך, אינם יוצאים מכאן עד שיזבחו אלהי מצרים לעיניהם, להראות שאינם כלום.

למדנו מזה, שכדי לזכות לגאולה, צריכים לבטל בביטול מוחלט את העבודה זרה של הדור, ואז זוכים לגאולה, ובכל דור יש סוג מכשול בבחינת עבודה זרה, הסוחף בחוזקה להכשל בו, כגון תאוות העולם

הזה למיניהן, חוסר טעם מוחשי בענייני העולם הבא וברוחניות, חוסר בטחון אמיתי בהקב"ה, המתבטא בכוחי ועוצם ידי.

ותיקון שלם בעניינים אלו, דורש עבודה רבה וממושכת, גם לחובשי בית המדרש, ואין זה נעשה כלאחר יד.

אין לנו על מי להשען

כתב ר' ירוחם (דעת חכמה ומוסר חלק ב עמ פב) מי הוא שיוכל להתבונן בנוראות הדברים, לכשיראה הקב"ה במופת כי אין עוד, שכל היש שבבריאה אין הוא, כח זה אין, וכח זה אין, והכל במופת בפועל. מבהיל מאד הדבר, ומי יכלנה, "וְאֵיה אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָךְ יְקוּמוּ אִם יוֹשִׁיעוּךָ בְּעַת רָעַתְךָ, כִּי מִסְפָּר עָרִיף הָיוּ אֱלֹהֵיךָ יְהוּדָה:" (ירמיהו ב כח) ויצטרכו להראות במופת, את האפס שבהם, האין שבכולם, אין עוד.

אימה ופחדים נופל למתבונן בזה, הרי יצטרכו להרוס את כל הבריאה כולה מהחל ועד כלה, להראות במופת כי אינה ולא כלום, כשהיו צריכים להראות במופת כי כחי ועוצם ידי לא כלום הוא, הלא יוסר מהאדם כל משען ומשענה, יהרסו כל מבצרי האדם וחומות הברזל שהוא בוטח בהם.

נתבונן נא איזה חומת ברזל ה"הורים" המה להאדם, הרי האדם סומך ובוטח על אב בכל מאודו, ואלמה לא? וכי אין האדם כל יכול, הרי הוא נושא את בניו על שכמו, וכשיוצרך להראות במופת את האין והאפס שבהחומה הברזלית הזו, הרי יהרסוה וישברוה בפועל.

מבהיל מאד, וכך כל יסודות החזקות, מעוזו של אדם יפלו וישברו.

וכאן כותב רבי ירוחם דבר מבהיל: הרי בעניני גשמיות פשוט שיהרסו וישברו את כל הבריאה כולה לרסיסים, כדי להראות במופת את האין והאפס שבה, כי אין עוד מלבדו, אבל צריך לדעת שגם בעניני רוחניות כן הוא, גם ברוחניות צריך שיתברר היסוד של אין עוד.

הפסוק אומר: אֵל תֹּאמַר בְּלִבְךָ לֵאמֹר בְּצַדִּיקְתִּי הִבִּיאֲנִי יי' לְרִשְׁתִּי אֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת" וגו'. (דברים ט ד) והרי לכאורה על תורה ומצוות יש מה

לסמוך, שהרי יש בתורה פרשה שלמה על כך, "אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם: וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִי: וְאִם בַּחֲקָתִי תִמָּאֲסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי:" (ויקרא כו ג-ד טו) ועכ"ז גילתה לנו תורה בזה סוד גדול ומבהיל, אל תאמר בצדקתי, שאם האדם אומר בצדקתי וגו' בוטח הוא על תורה ומצוות, גם זה נקרא יש עוד, שהרי יש לו תורה ומצוות, אלא הסוד הוא כי אין עוד...

גם תורה ומצוות לבדם אינם, אלא רק על שמו ית' יכולים להשען ולעמוד.

הלא אנו רואים שגם על חכמה עליונה לבדה אין לסמוך ולבטוח, מי לנו גדול מדואג האדומי, שהיה אביר הרועים, מופלא שבסנהדרין, ואחיתופל שהיה עצתו כדבר האלקים, ומ"מ נפסק דינם במשנה (סנהדרין ז). שאין להם חלק לעולם הבא, הרי שגם חכמה עליונה אינה עומדת לו לאדם.

קרח שאמרו עליו חז"ל (במ"ר יח ז) פקח היה ומטועני הארון, יהיה דינו שאין לו חלק לעוה"ב, וכי יכולים לפי"ז לבטוח על חכמה?

נמצא שממש אין לו לאדם על מה לעמוד ולהשען, אף לא על תורה ומצוות, ועל מה יש לנו להשען? רק על שמו ית', אין עוד מלבדו.

ומעתה נבין מה שאחז"ל (שבת פט:): אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב "כִּי אֲתָה אָבִינוּ כִּי אָבְרָהָם לֹא יִדְעֵנוּ וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִפְרְנוּ אֲתָה יי' אָבִינוּ גִּאֲלָנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ:" (ישעיהו סג טז)

לעתיד לבא, אמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו, רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר הקב"ה אומר ליעקב, שעם ישראל חטא, שהיה לו צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עליהו, א"ל בניך חטאו, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך וכו' נשאו עיניהם למרום ואומרים "אֲתָה יי' אָבִינוּ גִּאֲלָנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ:".

כאן גילו לנו חז"ל עד כמה מקיף הוא היסוד של "אין עוד", עד שגם על האבות הקדושים אין לבטוח... הרי באמת על האבות

הקדושים יכולים לסמוך ולהשען, אולם סוף כל סוף, עד גמר האחרון לא הביאו, אמרו ימחו על קדושת שמך, משום שהיסוד של "אין עוד" הוא כל כך מבהיל ועמוק, עד שגם על האבות הקדושים אין לסמוך ולבטוח,

"אל תבטחו בנדיבים" גם עליהם נאמר.

בסידור היעב"ץ בפירושו על ההלל, כתב על הפ' "טוב לַחֲסוֹת בַּי"י מִבְּטַח בְּאָדָם:" באדם הגדול בענקים, "טוב לַחֲסוֹת בַּי"י מִבְּטַח בְּנְדִיבִים:" בנדיבים נדיבי עמו, האבות בכלל, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו, אף כי תמה זכות אבות.

ומעתה אומר רבי ירוחם נתבונן נא נוראות הדברים, כשיהא נצרך להראות במופת כי "אין עוד" בתכלית, ולבטל גם את האבות הקדושים, שאין כאן אלא שמו הגדול מעולם שמך, יחוד שלם, הלא יהא נצרך להרוס את הכוחי ועוצם ידי שברוחניות, לשבר תורה ומצוות, אל תאמר בצדקתי, להראות בפועל את האין עוד, ומה יהא נישאר אז? נורא ואיום...

וזהו ביאור כל הסדר שמנו חז"ל בגמ' (סוטה מט) על עקבתא דמשיחא, משום שהלא סוף כל סוף צריכים להראות את כל האין עוד במופת, ובהכרח שישברו ויהרסו את הכל מהחל ועד כלה, בין בגשמיות ובין ברוחניות, בכדי להראות את האין והאפס שבהם.

הרי אימה חשיכה גדולה נופלת, כשאנו רואים מה שמונים שם חז"ל "רבי פנחס בן יאיר אומר, משחרב בית המקדש בושו חברים", שהלעיגו עמי הארץ על מנהגם בפרישות ובטהרה, ודקדוק המעשרות, וכן בושו "בני חורין" בעלי יחוס, שהחלו עבדים שאין להם יחס לזלזל בהם, והושפל כבוד היחוס.

"וחפו ראשם" של המיוחסין, מפני הבושה שהתעשרו הממזרים וזלזלו בעניים מיוחסים.

"ונדלדלו אנשי מעשה" שלא העריכו את העושים מעשי חסד, כי באותה עת גם "גברו בעלי זרוע ובעלי לשון" הרע, והתרבתה החנופה, והחניפו לאנשי הכח והחוזק כאילו הם אחראים לכל מעשה טוב,

"ואין דורש" לישראל, "ואין מבקש" עליהם רחמים, "ואין שואל" ואין להם סנגור לפני ה'.

וכיון שכך, "על מי לנו להשען? על אבינו שבשמים."

"רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שחרב בית המקדש, "שרי חכימיא למהוי כספרא", ירדו החכמים בדרגתם להיות כמלמדי תינוקות. וספריא ירדו ממעלתם להיות כחזניא, מלמדי תינוקות ירדו ממדרגתם להיות שמשים של בית הכנסת, וחזניא נהיו כעמי הארץ, ושמשי בית הכנסת ירדו ממדרגתם להיות עמי הארץ, שאינם יודעים כלום. ועמי הארץ מתדלדלים ומתנוונים, ואין שואל ואין מבקש, על מי יש להשען? על אבינו שבשמים.

אומרת הגמרא: בעקבות משיחא, חוצפא יסגא, ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריה והיין ביוקר, ואין תוכחה, בית ועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן (י"ג הגולן) ישום, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, [אנשי הגבול שסביב ארץ ישראל, יחזרו על הפתחים לבקש צדקה, ואף אחד לא ירחם עליהם] וחכמות סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים.

אומר רבי ירוחם: חז"ל מגלים לנו שבעקבות משיחא, בגמר האחרון, מראים את האין שבבריאה, מראים שהכל בטל ומבוטל, באמת כל מעווי ומבטחי האדם, בין בגשמיות ובין ברוחניות בטלים, עד שגם חכמה עליונה אף היא תתבטל, חכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, אכזבה כזו, חכמה עליונה פושטת את הרגל... הכל יתפוצץ ויהרס, ועל מה יש להשען? ועל מה יש לעמוד?

לא נשאר כלום, ובכל זאת אנו חיים וקיימים, "שמך לא שכחנו", חכמה עליונה אינה עומדת לו לאדם, חכמת סופרים – תסרח, יראי חטא – ג"כ לא, – ימאסו, גם האבות הקדושים, תמו זכות אבות, תמו וכלו, כל מבצרי האדם.

ובכל זאת הכלל ישראל חי וקיים בכל תקפו, בע"כ מכירים מזה "שאין עוד מלבדו", רק שמו ית', וזה מה שאמרו חז"ל ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים, היינו שמכל העקבתא דמשיחא, ממה שהכל חרב בתכלית, מתברר היסוד של "אין עוד מלבדו", שאי אפשר להשען על כלום, כולם פשטו את הרגל, ורק על אבינו שבשמים יכולים להשען, על שמו ית' יכולים לעמוד, גואלנו מעולם שמך.

והדברים מבוארים במהרש"א (סוטה מט.) על דברי הגמרא: ר' פנחס בן יאיר אומר: משחרב בהמ"ק – בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל, על מי לנו להשען? על אבינו שבשמים.

כתב המהרש"א: ואמר ואין דורש ואין מבקש ואין שואל. נקט ג' לשונות, נגד ג' עולמות.

אין דורש – להם לטובה בכל האומות שבעולם התחתון.

ואין מבקש – עליהם בעולם האמצעי, כי כל המזלות מתנגדים להם, כמ"ש אין מזל לישראל.

ואין שואל – עליהם סגוריא בפמליא של מעלה, כי המלאכים מקטרגים להם, ואין לנו להשען רק על אבינו שבשמים שהוא אדון על הכל ורחמיו מרובין.

ודקדק לומר 'אבינו' כי זכות אבותינו אברהם יצחק ויעקב כבר תמו, ואין לנו להשען רק על אבינו זה שבשמים וק"ל:

עוד אומר רבי ירוחם, צריך להבין את דברי הגמרא "ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים."

והוא מפליא ותמוה, וכי קודם עקבתא דמשיחא יש חלילה מישהו אחר שאפשר להישען עליו? הלא גם מקודם אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, ומהו החידוש שגילו לנו חז"ל בזה על עקבתא דמשיחא?

אומר רבי ירוחם נתגלה לנו ביאור גדול בזה, דהנה באמת מצינו שיש דברים וענינים שראוי ומצוה להשען ולסמוך עליהם, ומצווין אנו

כן מפי ה', שזהו הדרך שרצה הוא ית' שעי"ז נתקרב אליו ית', והם מסייעים גדולים לעבודת השם.

הנה מצינו בפרשת מעונן ומכשף, שנאסר לשאול עתידות באוב וידעוני כמ"ש: "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף; וחבר חבר ושאל אוב וידעני" (דברים יח י-יא) וכתוב שם "תמים תהיה עם יי' אלהיך:" (שם פסוק יג) ופירש רש"י: התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות וכו" וזהו גוף האיסור שאלת העתידות.

ומ"מ כתיב שם אח"ז "ואתה לא כן נתן לך יי' אלהיך: נביא מקרבך מאחריך כמני יקים לך יי' אלהיך אליו תשמעון:" (שם יד-טו)

והנה אותו מעשה גופא של לחקור אחר עתידות שזהו האיסור באוב וידעוני, התירה לנו התורה ע"י נביא, ולא עוד אלא שמצוה לשאול ממנו ולחקור אחר עתידות, וכמו שמצינו (שמואל א' ט) בשאול המלך שהלך לשאול את הנביא היכן האתונות שאבד.

וביאר רבי ירוחם שאותו מעשה גופא של לחקור אחר עתידות מותר ע"י נביא, וזהו שגילתה לנו תורה שכך היא המציאות, שאם יחקור עתידות ע"י אוב וידעוני, אפילו במצב של שאול המלך שע"י מעשה זו מפני שנתבייש להזכיר אורים ותומים, זכה, למחר אתה ובניך עמי במחיצתי כמו שאחז"ל (ברכות יב:).

מבואר שם בגמרא ששאול המלך פנה באמצעות בעלת האוב, להוריד את נשמתו של שמואל הנביא, כדי לשאול אותו על מלחמת הפלשתים, ושם מסופר ששאול המלך שאל לפני כן באורים ותומים, ולא קיבל תשובה, וזאת כעונש על שבגללו נהרגו אנשי נוב עיר הכהנים, על ידי ששמע לשון הרע מדואג האדומי, שהם נתנו אוכל לדוד המלך כשברח מפני שאול.

ואמרת שם הגמרא, ששאול המלך אמר לשמואל על מלחמת פלישתים, שהוא לא יודע מה לעשות, ולא הזכיר שאול לשמואל ששאל באורים ותומים ולא קיבל מענה, מחמת הבושה, שהיה שמואל אומר לו, אתה גרמת שלא קיבלת מענה מחמת שגרמת להרג נוב עיר הכהנים.

ועל כך אומרת הגמרא מחמת הבושה נמחלו לו עונותיו, עד שאמר לו שמואל, שכשהוא ימות, הוא יהיה עימו במחיצתו בגן עדן.

והנה אומר רבי ירוחם, שגם באופן זה, כששואל אוב או ידעוני, זה יגרום שיסור לבו ויתרחק מה'.

אבל אם יחקור עתידות על ידי נביא, לא יצא ולא ימשך מזה שום קלקול, אלא אדרבא ואדרבא עי"ז יתקרב לה'.

ונמצא שכיון שלא הכל יכולים לשמוע דבר ה' מפי הגבורה, לכך רצון ה' לסמוך ולהשען על נביא, ולשמוע ולקיים את דבריו, וכל העובר על דבריו חייב מיתה (סנהדרין פט) משום שזהו הדרך דוקא ע"י נביא ודוקא באופן זה בטוח אדם שיתקרב לה'.

כמ"ש (דברים יח) "אֱלֹהֵי תִשְׁמְעוּן: כָּל אֲשֶׁר שָׁאֲלָתָּ וְגו' הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְרוּ:"

ונמצא כי באמת יכולים להשען ולבטוח על נביא בבטחון גמור, שכן רצנו יתברך שמו, שנסמוך על הנביא, וזהו הדרך שע"י נגיע לרצונו ית'.

כמו כן מצינו שהרמב"ן (בראשית ו יג) מבאר, מדוע נחתם גזר דינם של דור המבול על הגזל? כמבואר בסנהדרין (קח). והטעם מפני שהוא מצוה מושכלת, אין להם בה צורך לנביא מזהיר.

מבואר ברמב"ן שדבר שהשכל מחייבו, הוא חמור ביותר, והעובר על דבריו חייב מיתה.

לכאורה הרי צריך להיות יותר חייב מיתה העובר על דברי ה', ולא על דבר שהשכל מחייבו?

אומר רבי ירוחם רואים מכאן, שהתורה צותה לנו לשמוע אל השכל, עד כדי כך שהעובר על דבריו חייב מיתה, משום שזהו הדרך שנתן הבורא ית' לאדם לסמוך על השכל, וע"י, יגיע לרצון אלקיו.

כי מהו שכל?

השכל הוא הערה אלקית, כפי שקורא אותו החובת הלבבות (שער ג ה) הזכרת אלקים את האדם באמצעות שכלו, ולמה לא נוכל לסמוך ולבטוח בו בכל הבטחון הגמור?

ונמצא ששכל הוא באמת מן הדברים שיוכל אדם להשען עליו בכל התוקף, ומצוה לישאל לו ולשמוע אליו, עד שהעובר על דבריו חייב מיתה.

וכן מצינו שאמרו חז"ל על התורה הק' משפט וצדקה, ישרות אני נותן לכם, הנה צוה לנו ה' לסמוך על תורה כאילו אין אנו צריכים לסמוך עליו ית' דוקא, ויכולים אנו להשען היטב על התורה הקדושה.

הנה נמצא כי ישנם באמת דברים אשר נוכל לסמוך ולהשען עליהם, כנ"ל, דבר הנביא, השכל הישר, והתורה הק', כי זהו מחסדו ית' שנתן לנו דברים כאלו, וכמו נביא, אורים ותומים, שכתבה תורה שנוכל לסמוך עליהם, ומצוה עלינו לשמוע ולבטוח בהם, והם מסייעים גדולים לעבודת ה', ועל ידם יתקרב האדם לה' ביותר נקל.

וזהו הגילוי שגילו לנו חז"ל במה שהם מונים כסדר את הדברים ההולכים ומתבטלים בעקבתא דמשיחא, שהכל בטל וכלה, והרי הוא באמת מן הפליאות היותר גדולות, איך אפשר שיתבטלו בעלי סמכא כאלו?

ולצורך: אם ישאלו לנו אם אפשר לבטוח על רוטשילד? הלא בודאי נשיב שיכולים לבטוח בו בכל הבטחון, וזהו הפלא שגילו לנו חז"ל האם לסמוך על השכל, זה פחות מלסמוך על רוטשילד? והאם יש איזה צל של ספק בסמכותו, הרי השכל, הוא בעל סמכא היותר גדול!!!

וזהו שגילו לנו חז"ל, בא וראה שגם עשיר גדול זה רוטשילד, פשט את הרגל, ואי אפשר שוב לסמוך עליו, הנסיון והעובדא הוא, ששכל עצמו, הבר סמכא היותר גדול פשט את הרגל, כלה ובטל, ואין שוב לסמוך עליו והרי זה נורא מאד, שגם על שכל זה שנתן לנו כבר הבורא ית' לסמוך עליו, שוב אין לסמוך.

לו היו שואלים את אדם הראשון שראה צלם אלקים בשלימותו, האם צלם אלקים הוא דבר שיכולים לסמוך עליו? בודאי שהיה משיב

שיכולים לבטוח עליו בכל הבטחון הגמור, והרי לך העובדא שסכ"ס אחרי כל השתלשלויות הדורות, נאבד צלם אלקים ולא עמד, והרי שאין יכולים לסמוך עליו...

זהו שגילו לנו חז"ל בכל המשנה, שמונים כסדר שכל הדברים בעלי סמכא שנתן לנו ה' בחסדו, להשען ולסמוך עליהם ולבטוח בהם, אבדו ובטלו.

אמת הוא מיסודות העולם, והאם יש לך עוד יתד יותר נאמן מאמת? ובכ"ז מה כתיב, והאמת תהא נעדרת, אמת כלה, חכמה עליונה שאנו בוטחים בה, חכמת סופרים תסרת, ואיך נוכל לסמוך עליה הרי בטלה חכמה? שכל אין, נבואה בטלה, תורה ח"ו בטלה, טהרה ופרישות מתה, אמת כלה, משפט נגזל וכו'.

המשנה מספרת לנו איך נשארנו גלמודים מבלי כל משען ומשענה, שכל אלו הדברים אשר נוכל באמת לבטוח בהם ולהשען עליהם, הכל פשט את הרגל, כלה ובטל ואין על מה לסמוך ולהשען, והרי זה באמת נורא מאד....

וזהו שמסיימת המשנה: "ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים".

אחרי כל זה גילו לנו חז"ל סוד גדול ונורא, בל יתייאש האדם, הן אמת כי חסר לנו כל אלו הדברים הרמים והנשאים, נבואה שכל וכו' מעלות העליונות, משען ומשענה של האדם, אבל אחת היא נשאר לנו, והיא לא תתבטל לעולם, אבינו שבשמים, וכלום חסר לנו מה!!!

וזהו ביאור הדברים ועל מה יש לנו להשען? על אבינו שבשמים, הן אמת כי יותר טוב היה, לו היו לנו כל הבעלי סמכא הנמנין שם, לו היינו יכולים לסמוך על נבואה, על שכל אמת, חכמה שע"י יוכל האדם להתקרב לה' ביותר נקל, אבל עתה אחר זה, שכל אלו הדברים נאבדו ובטלו, אין לאדם מה לדאוג, אחת היא שנשאר לנו ועליה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים, היינו אמונה.

גילו לנו חז"ל שזה לא יבטל לעולם, אמונה הוא דבר שקיים לעולם, לא חל בה, ולא יחול בה שום התמעטות ופגם, והיא תתקיים בטהרתה לעולם.

כל המשנה מבארת לנו איך שכל הדברים, המעלות העליונות הרמות והנשאות יסודות העולם פוחתים והלכים במשך הדורות, עד שכלים לגמרי, ורק מה לא יבטל? מה ישאר לנו לעד ולנצח? מה לא יפחת ולא יכלה? לא יסוף ולא יתום לעולם? רק אחת... אמונה. אבינו שבשמים.

ועל זה יש להשען, ועד עולם תוכל לסמוך על זה בכל הדורות, ובכל המצבים.

וזהו הגילוי שגילו לנו חז"ל ב'ועל אבינו שבשמים יש להשען' שבמצבנו זה שחסר לנו הכל, שספו ותמו אצלנו כל המסייעים והאמצעים לעבודת השם, סכ"ס אין חסר לנו כלום, על אמונה יש להשען, וע"י אמונה לבד נוכל להגיע לכל הדרגות העליונות והרמות.

ידוע על אחד מן הראשונים שחיבר ספר על הלכות ציצית, וקרא שמו ברוך שאמר, ע"ש מעשה, שאביו מת קודם שנולד, ולא ידע מאומה בקטנותו כ"א ברוך שאמר.

והיה הולך בכל יום לבית הכנסת והיה פותח הארון, ואומר ברוך שאמר, ובכה, עד שעזרו ה', ונעשה ראשון, וע"כ קרא שם חיבורו ברוך שאמר.

(הלא הוא רבינו שמשון בן רבי אליעזר זצ"ל וכך הוא כותב בהקדמה לספרו ברוך שאמר, ברוך ה' אלוקי ישראל שלא עזב חסדו ואמיתו מעמו ישראל, ומעם יתומו שמשון בן רבי אליעזר המכונה ברוך שאמר, כי אבי ואמי עזבנו, וה' יאספני, כי הוא גוחי מבטן מבטחי על שדי אמי, ועליו השלכתי מרחם.

כי אבי ואמי ז"ל הביאו אותי ואת אחותי, ממדינת זאקסין ארץ מולדתי לקהלות פראג, ושם הלכו כולם לעולמן, ונשארתי לבדי יתום בן ח' שנים, אז הדריכני השי"ת בנתיבותיו, כדין אבי יתומים, ועמדתי בכל בוקר ובוקר בהשכמה לבית הכנסת, ואמרתי ברוך שאמר בקול רם ובקול ערב שחנני ה' כמאז"ל כבד את ה' מהונך, אל תקרי מהונך אלא מגרוךך, והחזקתי בו עד שקראו אותי ברוך שאמר. ע"כ משירי אהודנו, ובתוך רבים אהללנו, כי היה משגב לי ומנוס ביום צר לי וכו')

והנה אמת הוא שזה מצבינו, שהכל, כל העצות, בטל, ונאבד מאתנו, נשארנו גלמודים בלי שום משען ומשענה, ואין לנו שום עצה רק

לפתוח ארון הקדש ולהפיל רחמים ותחנונים לפני בורא העולם, שהוא לבדו יעזרנו.

אמת הוא, שבזמן הזה הוא עקבתא דמשיחא, והכל בטל וכלה, כל זה הוא אמת, אבל עלינו לזכור ולידע, סוף המשנה, ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים הוא קיים.

בורא האמת הוא קיים לעד, אמונה היא מהדברים שלא יכלו לא יסופו ולא יתמו לעולם, וקיים לעד, ובכל המצבים, הרי בזה אנו בטוחים אבינו שבשמים זה נשאר לנו, וע"ז נוכל להשען.

אומר רבי ירוחם: מחשבה זאת הרגשתי בשעה שנסתלק החפץ חיים ז"ל חשבתי אז מה יהיה עכשיו, כל זמן שהוא ז"ל היה חי אתנו, היינו יכולים לבטוח עליו, הלא הוא היה יתד נאמן שכל בית ישראל היו יכולים להשען עליו, אמת כי יתמי אנן, מרוב גדולים שנאבדו, אבל כל זמן שהוא היה בדור, היו יכולים להתנחם, אבל כשהוא נסתלק ונשארנו גלמודים הרי המצב נורא...

מלפנים בעת שברחוב היה אמת, היו יראים ושלמים, היה משפט, עוד היה המצב שהיו יכולים לקוות, עוד יש תקוה כל זמן שיש אמת, הרי יכולים לבטוח עליו, אבל במצבינו עתה, עניות הרוח שנדלדלנו וירדנו באופן פלא, שהכל בטל ומכל אלה איה, ומה נעשה...

ומדי עמדי במחשבה זו, נחמתי כי אין להתייאש, והאם אבד תקוה? הלא הבורא קיים, אמת שהכל נאבד, אבל הרי נותן התורה הוא קיים לעד, אם אמת בטל, הרי בורא האמת קיים, ומה יש לדאוג, הוא אבינו שבשמים ישאר לנו לעולמי עד, וכלום מה חסר לנו. (דעת חכמה ומוסר מאמר כז כח)

אזלת יד

כותב המשגיח ר' חיים פרידלנדר זצ"ל (שפתי חיים האזינו) כדי ללמוד פשט, להבין ולדעת את הציר המרכזי במקרים אלה, כבר גילתה לנו התורה את הביאור בהשגחתו.

שירת האזינו עוסקת בתקופת עקבתא דמשיחא, התקופה האחרונה קודם הגאולה, כמו שנאמר "כִּי יִדִין יי' עִמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד וְאָפֶס עֲצוּר וְעֹזוּב:" (דברים לב לו)

כאשר תתגלה אפסותנו ואזלת ידינו, זה יביא את הגאולה, והסיבה לכך? כי רצונו יתבך לגלות לנו מהמצב הנורא הזה, "רְאוּ עֲתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֵין שׁוּם כַּח אַחַר מִבְּלַעֲדִי, אֲנִי אֲמִית וְאַחִיָּה מִחֲצָתִי וְאֲנִי אֲרַפָּא וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל.".

כל עוד שנדמה לנו שיש לנו אפשרות להציל, ובכוחנו וביכולתנו לפעול, חסר בהכרה "רְאוּ עֲתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא", זה עצמו יביא אותנו למצב של הסתר פנים מהבורא יתברך.

אם נתבונן קצת במצבנו, [ולא נתעקש לעקם את שכלנו], שהרי "יִשְׂרָאֵל דְּרַכִּי יי' וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָּם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם:" (הושע יד י'), נוכל לראות ממש שאין עצה כי אזלת יד, אנחנו נמצאים במצב של אין מוצא, אין בכוחנו ויכולתנו לפעול כלום, גם לא אויבנו יכולים לפעול, ידי כולם קשורים, אנו רואים שכל הדיבורים על שלום אינם אלא הבל, אפילו אם היו אויבנו רוצים לעשות שלום, לא היו יכולים לעשות זאת, גם בעולם שמסביב, המצב כך.

קיימים שני גושים גדולים, אבל ידי כולם קשורים כל אחד מזוין בתחמושת למעלה ראש, ואף אחד לא יכול לאיים על השני, מצב של פחד תמידי.

אמנם הרגשת הבטחון לא צריכה להאפיל על המצב לראות אותו לאשורו, הרי הקב"ה רוצה לעורר אותנו, ומראה מספיק סימנים, כדי לעורר אותנו, אין לנו להשען, אלא על אבינו שבשמים.

גם במצב הכלכלי בעולם הדבר כך, לא היה מצב של שפע כלכלי כזה, אך מאידך לא היה דור חסר יציבות מבחינה כלכלית כדורנו.

אמנם אומות העולם חשבו שאם יושג שפע, לא תהיינה עוד מלחמות, ותושג השלוה והמנוחה, אך באמת המצב הפוך, ככל שהשכלול המדעי גדול, עמו גדל והולך גם הפחד.

מה מלמד אותנו אי היציבות הזאת?

הקב"ה מראה לנו שכל התאוריות שלנו נתבדו, שכביכול התפתחות התרבות והכלכלה יביא אושר לבריאה, והתוצאות הפוכות, לא היה דור מושחת במוסריות בעולם, כבודרנו אנו, מרוב שפע אין הנוער יודע מה לעשות, נתקיימה בנו דברי הגמ' (סוטה מט:): בעקבות משיחא חוצפא יסגא, ויוקר יאמיר, הגפן תתן פריה והיין ביוקר, [הכל יש בשפע].

ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחת, בית וועד יהיה לזנות כו' וחכמות סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו כו' שאין ערך מוסרי...

פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים.

וכמו שביאר החפץ חיים, הכלב רואה את המקל, אבל אינו רואה את מי שמכה אותו, אבל 'אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים' לא מחוסר ברירה, אלא שזוהי המטרה של כל התדרדרות הדור, להביא אותנו להכרה, שאין כל מוצא אחר, אלא להשען על השי"ת.

קודם הגאולה יהיו ישראל בתכלית השפלות

כותב האברבנאל בפרשתינו (דברים פרק לב לו) "כִּי יִדִין יי' עִמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאָפֶס עֲצוּר וְעֲזוּב:"

ורמו עוד בזה כוונה רביעית, על מה שקובל באומה, שתהיה תחיית המתים ויום הדין קרוב לגאולת ישראל וקבוץ גליות. ולזה אמר "כִּי יִדִין יי' עִמּוֹ" – בתחייה, כאשר "עַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם" – בגאולה.

והנה זכר שיתנחם השם יתברך על עבדיו לסבות:

האחת "כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד" רוצה לומר, שאזלת יד ישראל וכחם, "וְאָפֶס עֲצוּר וְעֲזוּב:" רוצה לומר כי אין בתוכם, לא מלך ולא שר, ולא שוטר ומושל עומד בפרץ, כי זהו בכלל "וְאָפֶס עֲצוּר וְעֲזוּב:" "עֲצוּר" מלשון "זֶה יַעֲצֹר בְּעַמִּי" מלשון מושל (שמואל א' ט' יז). "וְעֲזוּב:" מלשון עזר כמו שפירשנו (פ' משפטים) בעזוב תעזוב עמו.

וגם ירמוז "וְאֶפֶס עָצוּר וְעֶזוּב:" שיתדלדלו ישראל בעוני נמרץ, כאשר אנחנו היום הזה בעונותינו, שאין דבר עצור באוצרותיו, והעצור והעזוב כל, ואפס. וכאמרם (סנהדרין צ"ז) אין בן דוד בא, עד שתכלה פרוטה מן הכיס, שהוא כפשוטו בלי ספק, ועליו נאמר "כִּי יֵרָאֶה כִּי אֲזַלְתָּ יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעֶזוּב:"

כתוב בספר דניאל (יב ז) וְאִשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר, וַיֵּרָם יְמִינוֹ וּשְׂמָאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחַי הָעוֹלָם, כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי, וּכְכֹלֹת נַפְיָךְ יָד עִם קֹדֶשׁ תִּכְלִינָה כָּל אֱלֹהִים:

כתב רש"י (סנהדרין צח.) "וּכְכֹלֹת נַפְיָךְ יָד עִם קֹדֶשׁ" – כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך, גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה, ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד.

"תִּכְלִינָה כָּל אֱלֹהִים" – אלו הצרות ויבא משיח, כדאמרין כי אזלת יד.

ואמרו על כך במדרש (ילקוט שמעוני הושע רמז תקלג) אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע אימתי אתה גואלנו? אמר הקדוש ברוך הוא, לכשתרדו במדרגה התחתונה, אותה שעה אני גואל אתכם, דכתיב: "וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ (הושע ב ב) וכתוב: "כִּי שָׁחָה לְעֶפֶר נִפְשָׁנוּ" מה כתיב בתריה? "קוֹמָה עֲזָרְתָה לָנוּ וּפָדָנוּ לְמַעַן חֲסִדְךָ:" (תהלים מד כו-כוז)

א"ר יצחק, כיון שישראל מגיעים עד לעפר מיד הם נגאלים, שנאמר: "הַתְּנַעֲרֵי מֵעֶפֶר קוֹמֵי שְׁבִי יְרוּשָׁלַיִם" (ישעיה נב ב) הבטיח הקב"ה ליעקב, ואמר לו כשבניך מגיעים עד עפר, אותה שעה הם נגאלים, שנאמר: "וְהָיָה זֶרַעַךְ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ מִיַּד וּפְרָצְתָּ יָמָה וְקִנְדָּמָה וְצַפְנָה וְנִגְבְּהָ" (בראשית כח יד)

וכן דוד אמר "כִּי שָׁחָה לְעֶפֶר נִפְשָׁנוּ" וגו' קוֹמָה עֲזָרְתָה לָנוּ וּפָדָנוּ לְמַעַן חֲסִדְךָ:" (תהלים מד כו-כוז) (מדרש בראשית רבתי ויצא כח טו)

וכך מבואר בזוהר הק' (פרשת ויקרא דף ו.) שלא תבוא הגאולה עד שישראל יושפלו עד עפר. וז"ל: תָּא תּוּי, בְּכִלְהוּ גְלוּתָא דְגִלּוּ יִשְׂרָאֵל, לְכִלְהוּ שׁוּי זַמְנָא וְקִצָּא, וּבְכִלְהוּ הוּוּ יִשְׂרָאֵל תִּיבִין לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וּבְתוֹלַת יִשְׂרָאֵל הוּוּ תַבְתָּ לְאַתְרָהּ, בְּהוּא זַמְנָא דְגִּוּר עָלֶה. וְהַשְׂמָא בְּגִלוּתָא דָּא בְּתֵרָא לָאו הִכִּי, דְּהָא הִיא לָא תִּיתּוּב הִכִּי כְּזַמְנִין אַחֲרֵינִי, וְהָא קָרָא

אוכת, דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, נפלה ולא אוסיף להקימה לא פתיב. בא ראה, בכל הגליות שגלו ישראל, לכלן שם זמן וקצו, ובכלן היו ישראל שבים לקדוש-ברוך-הוא, ובתולת ישראל היתה שבה למקומה, באותו זמן שגזר עליה. ועכשו בגלות האחרונה הזו אינו כף, שהרי לא לא תשוב כף כמו בפעמים האחרות. והפסוק הזה מוכיח, שכתוב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. נפלה ולא אוסיף להקימה לא כתוב.

מתל למלכא דרגזו על מטרוניתא, ואשדי לה מהיכליה, לזמנא ידיעא. כד הוה מטי ההוא זמנא, מיד מטרוניתא הות עאלת ותבת קמי מלכא. וכן זמנא חד, ותרין, ותלת זמנין. לזמנא פתרייתא, אתרחקת מהיכלא דמלכא, ואשדי לה מלכא מהיכליה לזמנא רחיקא. אמר מלכא, האי זמנא לאו הוא כשאר זמנין דהיא תיתי קמאי הכי, אלא אנא איזיל עם כל בני היכלי ואתבע עליה. משל למלך שרגזו על הגבירה וזרק אותה מהיכלו לזמן ידוע. כשהיה מגיע אותו זמן, מיד הגבירה היתה נכנסת ושבה לפני המלך, וכן פעם אחת ושתיים ושלוש פעמים. לפעם האחרונה התרחקה מהיכל המלך, והשליך אותה המלך מהיכלו לזמן רחוק. אמר המלך, הפעם הזו אינה כשאר הפעמים שהיא תחזור לפני כף, אלא אני אלך עם כל בני היכלי ואבקש אותה.

כד מטא לגבה, חמא לה דהוה שכבת לעפרא. מאן חמא יקרא דמטרוניתא בההיא (דף ו' ע"ב) זמנא, ובעותין דמלכא לקבלה עד דאחיד לה מלכא בידוי, ואוקים לה, ואייתי לה להיכליה, ואומי לה דלא יתפרש מינה לעלמין, ולא יתרחיק מינה. כשהגיע אליה, ראה אותה שהיתה שוכבת בעפר. מי ראה את כבוד הגבירה באותו זמן ואת בקשות המלך פנגדה, עד שהמלך אוחו אותה בידו ומקים אותה, ומביא אותה להיכלו, ונשבע לה שלא יפרד ממנה לעולמים ולא יתרחק ממנו.

כף קודשא בריך הוא, כל זמנין דכנסת ישראל בגלותא, כד הוה מטי זמנא, היא אתיאת והדרת קמי מלכא. והשתא בגלותא דא לאו הכי, אלא קודשא בריך הוא יחיד בידהא, ויוקים לה, ויתפייס בהדה ויטיב לה להיכליה. ותא חזי דהכי הוא, דהא כתיב נפלה לא תוסיף קום, ועל דא כתיב, (עמוס ט) ביום ההוא אקים את ספת דויד הנפלת, היא לא תוסיף קום פזמנין אחרנין, אבל אנא אוקים לה. ועל דא כתיב ביום ההוא אקים את ספת דוד הנפלת, אני אקים את סופת דוד. מאן ספת דוד. דא בתולת ישראל. הנפלת: כמה דכתיב נפלה. ודא היא יקרא דבתולת ישראל, ותושבתא דילה. ודא אוליפנא בההיא שעתא. כף הקדוש ברוך הוא - כל זמן שפנסת ישראל בגלות, כשהיה מגיע הזמן, היא באה וחוזרת לפני המלך. ועכשו בגלות הזו לא כף, אלא הקדוש ברוך הוא יאחו בידיה ויקים אותה ויתפייס עמה וישיב אותה להיכלו. ובא תראה שפך זה, שהרי כתוב נפלה לא תוסיף קום, ועל זה כתוב, (עמוס ט) ביום ההוא אקים את ספת דויד הנפלת. היא לא תוסיף קום כמו בפעמים האחרות, אבל אני אקים אותה. ועל

זֶה כְּתוּב, בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סִכַּת דָּוִד הַנִּפְלֶת, אֲנִי אָקִים אֶת סִכַּת דָּוִד. מִי זֶה סִכַּת דָּוִד? זֶה בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל. הַנִּפְלֶת, כְּמוֹ שְׁכַתוֹב נִפְלָה. וְזֶה כְּבוֹדָה שֶׁל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְתִשְׁבְּחָתָהּ, וְזֶה לְמַדְנֵנוּ בְּאוֹתָהּ שְׁעָה.

הנה מבואר בדברי הזהר הק' שרק כשעם ישראל יהיו בשפלות נוראה כעפר, רק אז תבוא הגאולה.

וכך הביא הספורנו (בראשית פרק כח פסוק יד) "וְהָיָה וְרָעַף כְּעֹפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצַּת יָמָה וְקִדְמָה. אַחַר שִׁיחִיהָ זֶרַעַךְ כְּעֹפֶר הָאָרֶץ, כַּעֲנִין וְתִשְׁמִי כְּאָרֶץ גֹּף וְכַחוּץ לְעִבְרִים:" (ישעיהו נא, כג). וזה שיהיו בתכלית השפלות, אז תפרוץ בארץ אשר אתה שוכב עליה בכל צד, "יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה".

כי אמנם תשועת האל העתידה תהיה אחר רב שפלות ישראל ההוה היום בגלותם, אשר כמוהו לא נהיה, כמו שאמרו זכרונם לברכה (סנהדרין צח.) אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר, חכה לו, שנאמר: "כִּי יִבּוֹא כְנָהֵר צָר" וסמיך ליה "וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל" (ישעיהו נט, יט - כ)

וכך אמרו חז"ל (מדרש תהלים שוחר טוב, מזמור כ) "יִצְנָף יי' בַּיּוֹם צָרָה". משל לאב ובן שהיו מהלכין בדרך, ונתייגע הבן, ואמר לאב היכן היא המדינה? אמר לו: בני, סימן זה יהא בידך, אם ראית בית הקברות לפניך, הרי היא המדינה קרובה לך.

כך אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אם ראיתם את הצרות שתכפו אתכם, באותה שעה אתם נגאלין, שנאמר "יִצְנָף יי' בַּיּוֹם צָרָה יִשְׁגָּבֶךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:"

וגם הכלי יקר כתב לבאר כן (בראשית פרק כח פסוק יד) "וְהָיָה וְרָעַף כְּעֹפֶר הָאָרֶץ וּפְרֻצַּת יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה"

אומר הכלי יקר: מה שהזכיר הרוחות המקבילין זה כנגד זה "יָמָה (מערב) וְקִדְמָה (מזרח) וְצַפְנָה (צפון) וְנִגְבָּה (דרום)" ולא הזכירן כסדרן, (מזרח דרום מערב צפון) לפי שאמרו במדרש (עיין מדרש תהלים מד ב) אין התשועה באה לישראל כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות,

שנאמר (תהלים מד כו) "כִּי שָׁחָה לְעֶפֶר נַפְשֵׁנוּ" מה כתיב בתריה "קוֹמָה עֲזָרְתָה לָּנוּ".

וטעם של דבר? שכל זמן שאינן בתכלית השפלות, אז אינן תולין בטחונם בה', וחושבים תחבולות להנצל מפח יקוש על ידי תחבולות אנושיות, ועל כן ריחק ה' את האדם ורבה העזובה, כי לא בטחו בתשועת ה', אך כשיראו כי אזלת יד השתדלותם, ואין עוזר וסומך, אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת הצר להם, וה' שומע.

ובאותו זמן, התשועה באה דרך בריחה, מן הקצה אל הקצה, דהיינו מן תכלית השפלות אל תכלית המעלה. ולפי שכפי הטבע לא יאומן כי יסופר, שיעלו בשפל מצבם אל רום מעונה, על כן נאמר ליעקב במראה זו, שלוש מעלות בדרך לא זו אף זו.

כי מתחילה אמר: "וְהָיָה זְרַעְךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ" באותו זמן שיהיה "שָׁחָה לְעֶפֶר נַפְשֵׁם" באותו זמן "וּפְרֻצְתָּ" רצה לומר, יעלה הפורץ לפנייהם להעלותם אל גרם המעלה.

ואם תאמר אף אם יעלו מן השפלות אל איזו מעלה, מכל מקום אי אפשר שיברחו מן הקצה אל הקצה להיות במדריגה גדולה, אלא בהכשלם יעזרו עזר מעט, כנבואת דניאל (יא לד), תלמוד לומר: "יָמָּה (מערב) וְקָדְמָה (מזרח)", כי שני רוחות אלו מקבילין, והם הפכיים, כי במזרח לעולם זריחת השמש, ובמערב לעולם שקיעתה, ואחר שבזמן שיהיה הערב שמשן של ישראל כמו שפירש רש"י על פסוק (בראשית מט כז) "וְלָעֶרֶב יִתְלַק שָׁלֵל", באותו זמן שקיעה, יברחו לקצה שכנגדו להיות כסאם, כשמש נגדו יתברך.

ואם תאמר שזה יהיה דוקא אם יהיו כרוח מערבי, שאף אם השמש שוקעת שם, מכל מקום יש לה גם זריחה באותו רוח קצת, כך ישראל בזמן שיהיה להם זריחה מעט, משם יעלו להיות כרוח מזרחי, כי גם שם אין השמש זורחת לעולם, כמו בתקופת טבת, כך לא תתמיד שררתם.

תלמוד לומר: "צָפְנָה (צפון) וְנִגְבָּה (דרום)" כי אף אם יהיו כרוח צפוני זה, שבו "חֲשֵׁךְ צַר וְאוֹר חֲשֵׁךְ בְּעָרִיפֶיהָ:" (מלשון יערוף כמטר לקחי, כשהשמים מורידים מטר הם מחשיכין) (ישעיה ה ל) ואין בו

אורה כלל, כך יהיו ישראל נעדרי האורה לגמרי, משם יעלו אל הקצה האחרון, שכנגדו להיות כרוח דרומי, זה שנקרא כן על שם "דר רום", כי לעולם השמש זורח הוא שם, ודר ברומו, כך תתמיד זריחת שמשן של ישראל לעולם, כמו שנאמר: "לא יבוא עוד שמשן" (ישעיהו ס כ) וידורו לעולם ברומו של עולם, וזה הבטחה על הגאולה האחרונה:

*

כתוב במגילת איכה (ד ב) "בְּנֵי צִיּוֹן הִיקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפִזּוֹ אֵיכָה נִחְשְׁבוּ לְנַבְלֵי חֲרָשׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר:"

הנביא מקונן, איך בני ציון שהיו נערכים בפז, (זהב) וכל הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז, ועכשיו נפלו ממדרגתם ונחשבו לכדי חרס.

שואל האלשיך הק' מה ביאור "לְנַבְלֵי חֲרָשׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר" וכי מי לא יודע שכדי חרס הם מעשי ידי יוצר?

וביאר: כי הנה אומות העולם, הם תחת ידי המזלות, וכפי הילוכם, כן הוא מצב האומה המיוחסת אל המזל ההוא, ולאשר הילוכם בהדרגה ובנחת, כן הוא הרמתם או השפלתם, מעט מעט.

אבל בישראל, הגבהת קרנם, וכן השפלתם, הוא ברגע אחד, מהיפוך להיפוך, וזהו לאות כי הוא מה' יתברך בעצתו.

וזה שנאמר: "בְּנֵי צִיּוֹן הִיקָרִים הַמְּסֻלָּאִים בְּפִזּוֹ, אֵיכָה נִחְשְׁבוּ לְנַבְלֵי חֲרָשׁ?"

איך יתכן שברגע אחד התהפכו מהקצה לקצה, מזהב לכדי חרס?

על כך באה התשובה: "מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר" שזהו לאות, כי זה מעשה ידי יוצר, הוא הקב"ה, ולא כפי אומות העולם שהם תחת המזלות.

ובזה פירש בס' זבחי תודה (פ' בא) מה שאמרו בגמרא (מגילה טז). אשריהם ישראל כשעולין עולין עד לרקיע, וכשירדין יורדין עד לעפר, ע"ש.

והנה כל דבר יש לו ראשית ואמצעות וסוף, וכשהדבר מתנהג בטבע, אי אפשר לבא אל הסוף זולתי דרך האמצעות, אבל כיון שהם חלק ה' בעצתו, ואינם מסורים בידי המזלות, יתכן שיגיעו מן הראשית אל האחרית...

ולכן כאשר רצה השי"ת להראות ביציאת מצרים שהוא לבדו המושל ומנהיג ישראל, וכמו שנאמר "אני ה'" ולא ע"י מלאך, וכרו' ולכן סיבב שבסוף הגלות יכביד פרעה עולו עליהם בתכלית ההכבדה, ובפתע פתאום יגביה קרן ישראל עד שמי רום, למען ידעו כי מידו היתה זאת.

כתב האדמו"ר מצאנז' בעל השפע חיים זיע"א שמעתי מהגה"ק מנאסויד זי"ע ששמע סיפור מפי דוד זקני הרה"ק משינאווא זי"ע על הרה"ק מאפטא זי"ע שאמר שקודם ביאת המשיח יהיה דור מאד מאד שפל, ובלשון קדשו "גאר גאר גאר א נידעריג דור" הרה"ק מאפטא חזר עשר פעמים על תיבת 'גאר' ובכל פעם הנמיך את ידו הקדושה יותר ויותר למטה, עד שבפעם העשירית הגיע סמוך לקרקע.

אחר כך הוסיף הרה"ק מאפטא שהראו לו את בני דורו של מלך המשיח, וראה שיהיו כולם חובשי כובעים לבנים, [מלבוש גרוע ושפל בימי הרה"ק מאפטא, ולבוש זה העיד על חובשו שמעשיו מקולקלים ויצא מן הכלל רח"ל] וכמעט ששחוק עבר על פניו, שדווקא הם יזכו לביאת המשיח.

כך אמר הרה"ק רבי נחמן מברסלב זי"ע שקודם ביאת המשיח, יהיה קשה להתחזק באמונה כמו לטפס על גבי קיר חלק, והוסיף לומר שהוא מגלה זאת מתחילה, כדי שלא יפלו ליאוש בדור המר של עקבתא דמשיחא, כשיראו את שפלות הדור, אלא יתחזקו בידיעה שהגאולה מוכרחת להיות באופן כזה, וסימן שקרובה ישועתנו לבוא, וראיה לדבר שאדם בשם ר' נחמן אמר מקודם שכך יהיה.

משל למה הדבר דומה לרופא שנתן סם רפואה לחולה, ואמר לבני הבית שבלילה יזיע החולה מאד, ויתעטש בכל כוחו, אבל לא ידאגו כי זה מהשפעת הסם, וזה סימן שהרפואה הועילה ויתרפא.

אלמלא היה הרופא מודיע להם מתחילה שהחולה עומד להזיע ולהתעטש קודם שיתרפא, היו בני ביתו סבורים שהוא גוסס וקרוב קיצו, אבל היות שהרופא הודיעם מתחילה שכך יהיה, הם אינם דואגים, אלא בטוחים שבקרוב ממש יתרפא.

מטעם זה ניבאו לנו הנביאים והחכמים איך יראה דורו של משיח, שחכמת הסופרים תסרה ויראי חטא ימאסו, (סוטה מט:) כדי שבני ישראל יתחזקו בראותם את שפלות הדור, שהנה זה עומד אחר כותלנו, ותיכף יבוא הגואל כעין שאמרו חז"ל (מכות כד:) שאם נתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.

אין לשלם יותר בהקפה

איתא באבות (פרק ג טז) הוא הֵיךְ אֹמֵר, הַכֹּל נָתַן בְּעֶרְבוֹן, וּמְצוּדָה פְּרוּסָה עַל כָּל הַחַיִּים. הַחֲנוּת פְּתוּחָה, וְהַחֲנוּנִי מְקִיף, וְהַפְּנִקָּס פְּתוּחָה, וְהֵיךְ כּוֹתֶבֶת, וְכָל הַרוּצָה לְלוֹת יָבֵא וְיִלּוּה, וְהַגְּבָאִים מְחֻזְרִים תְּדִיר בְּכָל יוֹם, וְנִפְרָעִין מִן הָאָדָם מִדְּעֵתוֹ וְשִׁלָּא מִדְּעֵתוֹ, וַיֵּשׁ לָהֶם עַל מָה שִׁיִּסְמְכוּ, וְהֵדִין דִּין אַמְתָּה, וְהַכֹּל מִתְקַן לְסַעוּדָה:

פירש רבינו יונה שבני אדם נכנסים אל החנות ונוטלים משם בהקפה כל מה שנצרך להם בשעה זו, ואינם רואים את הנולד לחשוב אם בשעה שיגיע זמן הפרעון יהיה להם די ממון לפרוע את חובם, וסיבת הדבר היא, מפני שבכל עת הם מוצאים את החנות פתוחה והרשות נתונה להם ליקח את כל צרכיהם, ואינם מעלים על דעתם שבסופו של דבר יבוא עת פרעון ויצטרכו לשלם על כל מה שנטלו מן החנות.

וכדמיון הדבר הזה, הוא גם הנהגת בני אדם בזה העולם, שנהנים מכל עניני העולם ושוכחים כי יבוא יום ויבואו עמם חשבון לשלם על כל הנאותיהם.

כתב הברטנורא: "וְהַחֲנוּנִי מְקִיף". – וּמֵאֲמִין לְכָל הַבָּא לְטַל. כֶּף בְּנֵי אָדָם חוֹטְאִים בְּכָל יוֹם וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִמֵּתִין לָהֶם עַד בֹּא עֲתָם: "וְהַפְּנִקָּס פְּתוּחָה". – לְכָתֹב בָּהּ הַהִקְפּוֹת כִּדִּי שִׁלָּא יִשְׁכַּח:

"והיך כותבת". – שלא תאמר אף על פי שהפנקס פתוח פעמים שהחנוני טרוד ואינו כותב הכל, לכך אמר והיך כותבת: וכל הרוצה ללוות וכו'.

והגבאים. – יסורים ופגעים רעים לדעתו. פעמים שזוכר את חובו ואומר יפה דנתני: ושלא לדעתו. פעמים ששכח וקורא תגר כנגד דינו של מקום ברוך הוא: ויש להם על מה שייסמכו. על הפנקס, ועל החנוני שהוא נאמן על פנקסו. כך היסורים הללו הן נסמכים על מעשיו של אדם הנזכרים לפני המקום ברוך הוא, אף על פי שהם נשכחים מן האדם: והדין דין אמת. שאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו (עבודה זרה ג.).

וכתב רבי שלום שבדרון זצ"ל כי אף ששנינו והחנוני מקיף, יש לנו לדעת כי אין החנוני מקיף לעולם, ואף הקב"ה גובה את חובו בתקופות מסויימות.

מביא רבי אלחנן וסרמן שכך היה אומר החפץ חיים: כיום מתחוללים בעולם במשך תקופה קצרה שנויים אשר היו לפני זקוקים למאות בשנים, רואים אנו כי גלגל הזמן מסתובב במהירות בזק, מה עשה ה' לנו? (ירמיה ה יט) למה נשתנו עלינו התנאים?

על שאלות אלו ענה החפץ חיים, בשמים נתגבבו מימי בראשית עד היום הזה חשבונות עד אין מספר, טרם ביאת המשיח יש לפרוע חשבונות אלה, מפני שהגאולה תבטל את היצר הרע, ועל ידי כך יחוסלו כל עסקי העולם הזה התלויים ועומדים במלחמת היצר, על כן שומה על כל נפש ונפש לפרוע את שנשארה חייבת לשמים, היות וימי המשיח קרובים מאד, הכרחי הוא לזרוז את התהליך הזה.

ומוסיף רבי אלחנן, מיום שהחפץ חיים ז"ל הביע דעה זו, עלה קצב השתלשלות המאורעות בעולם.

בין לילה ממש, אירע מה שדרש לפני זמן של דורות רבים, דומה כאילו גלגל הזמן היה מתקדם תחת לחץ של פקודה, הזדרז וחוש, כל בעל שכל יבין כי חיים הננו בתקופה מיוחדת אשר עתידה לשנות את כל סדרי העולם, מדי יום ביומו הולך גם הקצב וגובר.

וכהמעשה שהיה עם החפץ חיים זצ"ל, שנכנס אליו אדם אחד בעת שהתגברו הצרות האיזמות על יהודי רוסיה, ושאלו בצער וברוב בכי, מפני מה סובלים בני ישראל בדורות האחרונים צרות רבות כל כך, ובתכיפות כה מרובה?

אמר לו החפץ חיים אמשול לך משל למה הדבר דומה, הנה דרך בעלי החנויות לרכוש סחורה מסוחרים גדולים, וכיון שלעתים יש בעל חנות, שאין ברשותו בעת הקניה די ממון לשלם עבור הסחורה, ע"כ נותן לו המוכר אשראי לתקופת זמן, של חודש או יותר, שיוכל לפרוע את חובו עד אז.

והנה פעם אחת בעת בוא בעל החנות אל הסוחר לרכוש סחורה כדרכו מימים ימימה, אמר לו הסוחר איני יכול למכור לך יותר סחורה בהקפה, וגם את חובך על הסחורה שקבלת ממני בעבר, אבקש ממך שתשלם לי עתה.

תמה הלה ושאל בפליאה מה יום מיומיים!!! הן זה שנים רבות מוכר אתה לי בהקפה, וממתין אתה באורך רוח עד שאשלם לך, ולמה זה שינית את טעמך לבקש עתה את המעות?

אמר לו הסוחר דע לך, כי בכוונתי להפסיק לעסוק עוד במסחר זה, וכיון ששוב לא יהיו לי סחורות ממין זה, ולא תבוא אלי לקנות יותר, אינני יכול למכור לך באשראי, ולכן גם הנני גובה את החובות הישנים מכל לקוחותי.

והנמשל הוא, כי הנה במהלך כל הדורות, דחה הקב"ה את כל הגזירות והצרות שהיו צריכים לחול על כלל ישראל מזמן לזמן, ומדור לדור, ברוב אהבתו אותם, וגודל רחמיו עליהם, ועל כן, כל זמן שהיה באפשרות לדחותם, לא מימש את הגזירות, אכן כעת כאשר הננו מתקרבים לסיום הגלות המרה, וזמן ביאת משיח צדקנו, אי אפשר עוד לדחות את הגזירות, ויש לסלק את החובות של כל השנים שעברו, ולכן בדור זה של עקבתא דמשיחא הגזירות הקשות תוכפות זו את זו, עד שנזכה להגאל בגאולת עולמים.

וכך כותב רבינו חיים ויטאל (שער הכוונות בדרוש לברכות השחר) הקדמה אחת בענין צרות המשיח, צריך לדעת מ"ש חז"ל די לו

להקב"ה באבלו, ודי להם לישראל באבלם, ומאמר זה יובן בהקדמה א' והיא, כי קודם דור המבול ודור הפלגה, היה הקב"ה משפיע שפע נשמותיו הקדושות ששים רבוא נשמות קדושות עד שדור המבול קלקלו כ"כ שבחר השי"ת לכלותם, כדי לצרוף אותם בנח ובבניו.

וכן בדור הפלגה היו ג"כ שפע הנשמות הקדושות על דרך הכולל, עד שפגמו בעון המגדל, וחלקם הקב"ה לשבעים שרים, ובירר לישראל לו, שנאמר כי חלק ד' עמו.

וכשישראל נכנסו לארץ, והיו ששים רבוא נשמות קדושות, דור אחר דור, ופגמו ג"כ בעון ע"ז ש"ד ג"ע וכיוצא, והיה משלח להם נביאיו להוכיח לראות אם יחזרו בתשובה, כדי שלא יהיה צורך לעשות צירוף הצריך לנשמתם כמו חרב ורעב כו', וכשהעונות גברו ולא רצו לחזור בתשובה, וראה בחכמתו שצריך לעשות להם צירוף כולל, מפני שכבר לא יועיל להם להמית אותם במיתה כדרך בני אדם ושיחזרו בגלגול, כי העונות גברו כמו בדור המבול, ואז נחרב הבית.

וא"ת והרי אותם שעבדו ע"ז בדור אחר, או אותם שהמיתו לזכריה במקדש לא קבלו ענשם, שכבר מתו? זה אינו, שהקב"ה המיתם כדי לגלגלם, ואותם עצמם שעבדו ע"ז בדור אחר או שהמיתו לזכריה הם עצמם באו בגלגול לקבל ענשם בחורבן הבית, וכל אחד קבל ענשו כפי מה שחטא.

יש שנהנה בעבירה מעט, יהרג בצער היותר נקל שאפשר, וימות תיכף. ויש שנהנה הרבה, וכו' הנה לאיש הזה ידקרוהו, ויחיה ימי מספר ברעב ובחוסר כל, ויראה את בניו שחוטים לעיניו ח"ו, הכל במדה במשקל כדי למרק כל אחד כפי מה שחטא.

ואותם בני ישראל שנשארו מן החורבן היה כור ומצרף להביא כל אותם הנשמות שנהרגו, ולכך בימי גלות בבל ובית שני היו פרים ורבים הרבה. ע"כ.

והוסיף החפץ חיים בהודמנות אחרת (מובא בפרדס שנה י"ד) לפני ביאת המשיח ימהר הקב"ה ויחיש מעשהו במהירות כל כך נפלאה, עד אשר ילאו כל חכמי לב להתבונן, גם הצרות והפרעות תהיינה תכופות זו לזו ולא יהיה ריווח ביניהן, וכמו אשה הרה, תקריב ללדת, כל מה

שמתקרבת אל הלידה חבליה ויסוריה מתגברים, וזהו לה העד הנאמן שהלידה קרובה.

ומה שאנו רואים שנפסקו המצוקות לפעמים, הוא גם כן כטבע לידה, שמתרפין ממנה החבלים באמצע לזמן קצר, כי בלי זה היתה האשה מתה על המשבר, אבל אח"כ חוזרים לה החבלים.

וכך הוא ממש בזמנינו למי שיודע עיתותי הזמן, ובפרט שאנו רואים בזמנינו שנתקיימו כל הסימנים שהובאו בפרק חלק לענין הגאולה.

סיפר בנו של החפץ חיים, שמעתי כמה פעמים מאבי הקדוש זצ"ל שכאשר תקוים בנו נבואת עמוס (פרק ט ט) "כִּי הִנֵּה אָנֹכִי מְצַנֵּה וְהִנְעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּאִשֶׁר יִנּוּעַ בְּכַבְּרָה", אז נהיה בטוחים כי גאולתנו קרובה, כמו שכתוב מפורש בסוף הענין, "בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סֵפֶת דָּוִד הַנְּפֹלֶת" (שם פסוק יא) וכיום כשאנו רואים את הדברים מתקיימים, עלינו להתחזק ולהכין את עצמינו לגאולה.

ואמר רבי אלחנן וסרמן מרגלא בפומיה של החפץ חיים שכמו שגרעינים נופלים בכברה אחד קרוב ואחד רחוק, אבל אף אחד מהם אינו נשאר במקומו הראשון, כך יהיה גורלם של היהודים בעקבתא דמשיחא.

והנה תלמידי החפץ חיים מספרים דבר נורא, בניסן תר"צ באמצע שיחה שמסר הח"ח לתלמידיו, בנוגע לחבלי לידת המשיח, אמר שבעוד עשר שנים תהיה שואה איומה, שהמלחמה הראשונה היתה כמשחק לעומתה, ואמר אז כי עוד צריכה להתקיים נבואת עמוס, "וְהִנְעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּאִשֶׁר יִנּוּעַ בְּכַבְּרָה", ורק לאחר מכן "בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סֵפֶת דָּוִד הַנְּפֹלֶת".

ועוד אמר שכשכוברים בכברה נפגעים לא רק אותם גרגרים שנושרים מן הכברה, אלא גם אלו שישארו בתוכה מזדעזעים.

ובאמת המתבונן רואה, איך אכן בשואה התקיים ממש ענין זה, ומזמנו של הח"ח עד זמננו השתנה ממש כל העולם, עד אז רוב בנין ומנין של עם ישראל היו בארצות ליטא פולין הונגריה וארצות ספרד,

וכדו' והיום כמעט ואין שם יהודים, והניעו אותם כבכברה לארץ ישראל, ולארה"ב וכדו'.

הנסיונות שיהיו קודם הגאולה

כתב החתם סופר בפרשת בשלח, על הפסוק "וַחֲמֹשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל" שמבואר במדרש עיין רש"י (שמות פרק יג פסוק יח) חמושים, אחד מחמשה יצאו, וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפילה:

אומר החתם סופר שאותם ד' חלקים של ס' ריבוא שמתו בשלושת ימי האפילה, לא היו חייבין מיתה, אלא מתו זכאים על שם סופם, כמו בן סורר ומורה.

ומבאר החתם סופר, כי הקב"ה ניסה את בני ישראל בשני נסיונות, שאם יעמדו בהם, הם ראויים לקבלת התורה, ולעמוד בנסיונותיו, ואם לא, טוב מותם מחייהם.

הנסיון הראשון, היה במכת חושך, הם ראו את המצרים השונאים שלהם שהציקו להם, והיו יכולים בזמן הזה להמית אותם, ולנקום מהם, על כל הצער שעשו להם, וליטול את עשרם ולצאת לחפשי.

אבל בני ישראל עמדו על נפשם, ונתחזקו ולא זזו ממקומם ולא נגעו ולא פגעו בדבר, כי האמינו שסופם לצאת בכבוד גדול.

והנסיון השני היה בליל פסח, כשהיו מסוגרים בביתם, ושמעו קול צווחה אשר כמוהו לא נהיתה, והשומע שומע ולא ידע, אולי הקול מישראל שכניו וחבריו שסביב משכנו, ואם הוא קול מלחמה, או אש או מים, והם בטחו בדברי מרע"ה שאמר, כי יהיה מכת בכורות, ואיש לא יצא מפתח ביתו עד בקר.

ב' נסיונות אלו היו לברות (להוציא) מהם המורדים והפושעים שאינם יכולים לעמוד בנסיון, והם שמתו בימי אפילה, ע"י מעשה, כי כל מי שנשאו לבו ליגע במצרים או בממונו נפל מת, ומ"מ מת זכאי, כנלע"ד, ה' יחינו מיומים אמן.

וכך כתב בנו של החתם סופר, רבי שמעון סופר בספרו מכתם סופר (דף כד) שכך היה דרכו של אביו, לומר את זה לבני ביתו בליל הסדר

שלא נתייאש חס ושלום בעקבתא דמשיחא, והיה אומר: שני נסיונות היו לעם ישראל במצרים לפני הגאולה, והם יהיו גם הנסיונות האחרונים לפני ביאת משיח.

הנסיון הראשון היה נסיון הכסף שהרי בימי האפילה במכת חושך ראו בני ישראל את בתי שונאיהם ועושרם הגדול, וליבם בער לבוזז וליקח מכל הבא ליד, מתוך רגש נקמה על שנות השעבוד והעינוי, וגם היתה יכולת בידם להורגם, הדבר היחיד שמנע אותם מכך היתה האמונה בהבטחה האלוקית שסופם לצאת ברכוש גדול.

הנסיון השני, היה נסיון הפחד, שהרי בליל פסח היו בני ישראל ספונים וטמונים בבתיים ושמעו קולות של צווחה עולים מבחוק כתוצאה מהריגת הבכורות, צווחה אשר כמוה לא היתה במצרים, והאמת היא שבני ישראל לא ידעו בבירור אם הקולות המחרידים הללו הם אכן קולות השאון והמולה של העם המצרי היוצא מדעתו בשל הריגת בכוריו, או שמא עולין הקולות הללו גם מבתיים של ישראל חבריהם, שאולי נהרגו אף הם, ולמרות זאת לא יצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, והאמינו ובטחו בדברי משה שהצעקות האימות העולות באוזניהם באות כתוצאה ממכת בכורי מצרים.

עם ישראל עמד אפוא בנסיונות הקשים הללו בגלל האמונה השלמה בהשי"ת ובמשה עבדו, ושני הנסיונות הללו אמר החתם סופר, יהיו גם בימים שלפני הגאולה האחרונה, וגם אז יושע עם ישראל רק בזכות האמונה בגדולי הדור.

להתעורר מהאשלויות

"כִּי יִדִּין יי' עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאָפֶס עֲצוֹר וְעֲזוֹב" בגמ' סנהדרין (צ"ו) לומדים מפסוק זה, שאין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה, שנאמר: "וְאָפֶס עֲצוֹר וְעֲזוֹב" דכביכול אין סומך ועוזר לישראל.

שואל רבי יעקב קמינצקי זצ"ל (אמת ליעקב האזינו) הרי אחד מהי"ג העיקרים הוא תקות הגאולה כמבואר ברמב"ם, וכי תנאי הוא ח"ו שאין בן דוד בא, עד שישתכח אחד מהי"ג עיקרים?

וביאר ר' יעקב קמנצקי זצ"ל דהכוונה היא, דכל זמן שכלל ישראל מצפים לגאולה שתבא באופן טבעי, והיינו ע"י שירחמו האומות העולם עלינו ויתנו לנו איזה מקום לבנות לנו מולדת וכדומה, ודאי לא תבא הגאולה, משום דחסד לאומים חטאת, כי באמת אומות העולם שונאים אותנו ורוצים להורגנו.

ורק אם נתייאש לגמרי מאשליות כאלו, מלצפות שתבא הגאולה בדרך טבעית, ויבינו כי אין לנו על מי להישען, אלא על אבינו שבשמים, ממילא יבא בן דוד ויגאלנו גאולה שלימה, במהרה בימינו.

והוסיף דזהו ג"כ הפירוש, גבי גאולת מצרים, שהקב"ה שלח את משה רבינו שילך אל פרעה ולדרוש ממנו שיוציא את בני ישראל ממצרים, ופרעה הכביד את לבו, והוסיף עליהם עבודה קשה, עד שלא שמעו ישראל אל משה, מקוצר רוח ומעבודה קשה.

והיינו משום שרצה הקב"ה להראות לישראל, שלא פרעה הוא שהוציאם ממצרים, אלא אדרבה הוא הכביד עליהם את העבודה, ומחמת זה, נתייאשו ישראל מן הגאולה שתבא בדרך טבעית, אלא תלו כל תקותם בהשי"ת שיוציאם ממצרים, ולכן מיד אחר זה, זכו לגאולה ממצרים.

וכך מביא בשעורי דעת הר"י בלאך אב"ד ור"מ טלז (במאמר דור הפלגה) מה שאמרו חז"ל אין בן דוד בא עד שיתייאשו מן הגאולה היינו עד שיתייאשו מלהביא את הגאולה על ידי אמצעים ותחבולות.

כשם שאי אפשר למצוא מציאה על ידי עצות ותחבולות, ואם יאבה אדם להשתדל ולחפש אחרי מציאה, עלול שעל ידי חיפושו יתרחק מן המציאה שהיתה אומנם קרובה ומוכנת לפניו, כי יחפש במקום שאיננה ועל ידי זה יתרחק ממקום המציאה.

כמו כן, אם נשתדל ונחפש אחרי אמצעים להביא את הגאולה, הנה האמצעים לא יועילו, ועוד עלול שנתרחק מן הגאולה וכו'.

מעלת לימוד התורה ביחס לשאר המצוות

אמרו חז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א): על המשנה "ותלמוד תורה כנגד כולם" כל מצוותיה של תורה, אינן שוות לדבר אחד של תורה". ובאר הגר"א דהיינו למילה אחת של תורה. דהיינו שכל המצוות ביחד לא שוות ללימוד התורה.

וכך כתב הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ג). אין לך מצוה בכל המצוות כולן, שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות כולן.

מעלת לימוד התורה בשבת

כתב המקובל החסיד הרב רחמים שרים זצ"ל תלמידו של גאון המקובלים בירושלים הרב שאול חיים דוויק הכהן זיע"א בספרו שערי דרך החיים (ח"ג סימן קצה) וז"ל ושמענו מפי הרב יוסף חיים (הבן איש חי) שהלומד בשבת עולה י"ז אלף פעמים על החול מפי מגידי אמת עכ"ד.

וכתב בספר שיבת ציון (ח"ב רלג, להרה"ג בן ציון מוצפי שליט"א): א"ל מו"א המקובל רבי סלמן מוצפי זצ"ל שצריך לומר י"ז אלף רבוא כי כך שמע מפי חכמי הקבלה שבירושלים (וזאת עפ"י הכתוב בספר עץ חיים למהרח"ו ובתקוני הזהר ועוד)

ואם כן 17 אלף ריבוא הוא מאה שבעים מליון. לפי זה לימוד תורה של שעה אחת בשבת, שווה כמאה שבעים מליון שעות של חול".

ומה שכתב הבן איש חי (שנה ב בהקדמה לפרשת שמות) ששעה אחת בשבת שווה כאלף שעות בחול, אמר לו אביו זצ"ל שהוא לאו דוקא ובדרך הפלגה כתב כן, (כמו שאומרים 'חמץ אפילו באלף לא בטל', ובאמת שגם ביותר מאלף, אינו בטל).

חוברת זו שהנך אוחז בידך, נקראת בשקיקה על ידי כל שכבות הציבור, ורבים מוסרים מהם דרשות לציבור. ויש ביקוש להגדיל את התפוצה, כי אין הקומץ משיביע את הארי.

בסכום של 100 ₪ ניתן להדפיס כ-40 חוברות והנך שותף בזיכוי הרבים. של מאות שעות של לימוד תורה בשבת קודש, והכל יהיה נזקף לזכותך.

להקדשת חוברות

עם הנצחה לעילוי נשמת או לברכה

במחיר עלות ניתן להתקשר 054-8428679